

проф. д-р ЕМИЛИЯ МИЛАНОВА – ЦОНЧЕВА

Дипломиран експерт-счетоводител

Регистриран одитор

катедра „Счетоводство и икономически анализ“
УНСС

Емилия Миланова е завършила ВИИ „Карл Маркс“ (сега УНСС) в гр. София през 1974 г., магистър, специалност „Счетоводна отчетност“.

От 1990 г. е доктор по икономика, а от м. януари 2012 г. е професор в катедра „Счетоводство и анализ“ в УНСС. Като професор в УНСС изнася лекции по учебните дисциплини: „Основи на счетоводството“, „Счетоводна политика и финансови отчети на предприятието“, „Регулации и управление на риска във финансовия сектор“, „Счетоводство и анализ на банките и публичния сектор“, „Регулиране и надзор на банковата дейност“.

През 1997 г. е избрана за подуправител на БНБ и в продължение на 10 години ръководи Управление „Банков надзор“. За периода 1997 – 2001 г. е зам.-председател на Съвета на директорите на Банковата консолидационна компания.

От м. септември 2007 г. до м. април 2011 г. е председател на Съвета на директорите на „Юробанк България“ (Пощенска банка).

През 1993 г. е утвърдена като дипломиран експерт-счетоводител. Член е на ИДЕС, регистриран одитор. Одитирала е банки, застрахователни дружества, пенсионни дружества, инвестиционни посредници и финансови къщи, предприятия от нефинансовия сектор, в т.ч. извършващи дейност от обществен интерес.

Била е председател на Съвета по професионална етика на ИДЕС. От 2013 г. е председател на Редакционния съвет на списание ИДЕС.

Специализирала е счетоводство, анализ и банков надзор в Санкт Петербург, Вашингтон и Брюксел.

Има учебници и публикации в научната област „Счетоводство, одит и финансов анализ“.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАКТИЧЕСКОТО ПРИЛОЖЕНИЕ НА МСФО 9 ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ В БАНКИТЕ

Резюме

Основната цел на студията е да очертае предизвикателствата пред банковата система в условията на прегледа на качеството на активите, което е непосредствено свързано с оценката на приложението на МСФО 9 Финансови инструменти, и с „най-революционната част“ от него – определяне на очакваните кредитни загуби (ОКЗ). Направен е преглед на рисковия профил на банковата система в края на 2018 г. с поглед към предстоящите преглед на качеството на активите (AQR) и стрес тест на няколко банки. Опорните точки, върху които е построена студията, са: основната концепция на МСФО 9 Финансови инструменти; най-добрите практики и принципите за управление на кредитния риск, свързани с въвеждането и текущото прилагане на счетоводните рамки за отчитане на очакваните кредитни загуби (ОКЗ); подходите и модели, специфични за кредитните институции в условията на приложението на МСФО 9 и стратегическите предизвикателства пред банките вследствие въвеждането на МСФО 9 Финансови инструменти като средносрочна цел, поставена пред управлението им.

Prof. Emilia Milanova – Tsoncheva, PhD

Certified Public Accountant, Registered Auditor
Accountancy and Analysis Department, UNWE

CHALLENGES FACED BY BANKS IN THE PRACTICAL APPLICATION OF IFRS 9 FINANCIAL INSTRUMENTS

Abstract

The main objective of this study is to outline the challenges faced by the banking system in the context of asset quality review, which is directly related to the assessment of the application of IFRS 9 "Financial Instruments" and the "most revolutionary part" of it - determination Expected Credit Losses (ECL). An overview of the risk profile of the banking system was made at the end of 2018 with a look at the forthcoming asset quality review (AQR) and a stress test of several banks. The pillars on which the study is based are: the basic concept of IFRS 9 Financial Instruments; best practices and credit risk management principles related to the implementation and ongoing application of accounting frameworks to account for expected credit losses (ECL); approaches and models specific to credit institutions in the context of the application of IFRS 9 and the strategic challenges faced by banks as a result of the introduction of IFRS 9 "Financial Instruments" as a medium-term objective for their management.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАКТИЧЕСКОТО ПРИЛОЖЕНИЕ НА МСФО 9 ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ В БАНКИТЕ

Въведение

От гледна точка на банковия сектор в България 2019 г. ще премине под знака на прегледа на качеството на активите (AQR) и последващия стрес тест в няколко банки. Намираме се на фазата на *приключване на подготовката* за практическото извършване на тези процеси. Те се ръководят от Европейската централна банка, но с активното съдействие от страна на БНБ. Прегледът на качеството на активите, стрес тестът и синхронизирането на надзорните практики с Европейската централна банка са много важен (макар и не единствен) елемент от усилията, свързани с плановете на България за включване на лева във валутно-курсския механизъм ERM II и за присъединяване на страната ни към Единния надзорен механизъм на Европейския банков съюз.

Тези стратегически стъпки следва да бъдат реализирани едновременно съгласно плана и договореностите с европейските ни партньори. През 2019 г. очакваме запазване на положителните тенденции в банковия сектор, но вероятно при наличие на повишени предизвикателства, свързани с общата стопанска среда, в която оперират банките¹.

Как изглежда банковата система в края на 2018 г.?

Рисков профил на системата

Кредитната дейност се активизира под влияние на благоприятните тенденции в макроикономическата среда, но бързото нарастване на кредита може да създаде циклични рискове, които да се проявят при бъдещо покачване на лихвените нива или отслабване на икономическата активност.

На база на текущата динамика на икономическата активност предприятията и домакинствата продължават да формират оптимистични очаквания за бъдещото си финансово състояние, което в съчетание с ниските лихвени равнища засилва склонността им да използват привлечени средства при финансиране на инвестициите и потреблението. Увеличението на търсенето на кредити е съпроводено с повишена склонност на банките да разширяват по-интензивно кредитната си дейност. Под влияние на тези фактори вземанията на

¹ Димитър Радев, управител на Българската народна банка в последния бюлетин на Асоциацията на банките в България, 01.2019.

банковата система от неправителствения сектор нарастват с най-високия си темп, считано от средата на 2009 г. насам, като активизирането на кредитната дейност е по-ясно изразено в *сегмента на потребителските и жилищните ипотечни кредити*.

В краткосрочен хоризонт разширяването на кредитната дейност се отразява благоприятно върху финансовия резултат на кредитните институции. Ако се осъществява прекалено бързо обаче, то може да създаде циклични рискове за банковия сектор, които да се проявят в *дългосрочен план* под влияние на фактори с негативно отражение върху способността на кредитополучателите за обслужване на задълженията.

Според БНБ² бъдещо затягане на монетарните условия в Еврзоната ще се пренесе и върху цената на заемните ресурси в България, което ще се отрази върху лихвената тежест за кредитополучателите. Придържането на банките към политика на поддържане на лихвения марж без отчитане на възможните ефекти от евентуално бъдещо затягане на монетарните условия в Еврзоната би довело до ситуация, при която промяната в лихвените равнища на местния пазар ще създаде затруднения за част от кредитополучателите (и оттам ще доведе до *трансформация на лихвен риск в кредитен риск от гледна точка на банките*). Способността за редовно обслужване на задълженията би била засегната и при отслабване на икономическата активност, породено от появата на външни шокове.

Може да се добави, че в краткосрочен хоризонт рисковете за икономическия растеж в ЕС са свързани както с глобални фактори, като търговската политика на САЩ, така и с несигурността относно икономическите аспекти на оттеглянето на Великобритания от ЕС и несигурността около политическата ситуация и състоянието на публичните финанси в Италия. Тези фактори биха могли да се отразят неблагоприятно в България по индиректен начин – чрез каналите на външната търговия и финансовите потоци с ЕС, както и чрез *навлизане на икономическия цикъл в низходящата му фаза*, каквото ще настъпи в рамките на матуритета на кредитите с по-дълга срочност.

Риск, свързан с качеството на активите

На този фон несъобразено с дългосрочното ниво на кредитния риск разширяване на кредитната дейност *би довело до бъдещо влошаване на качеството на активите на банковия сектор*. Делът на необслужваните кредити в българската банкова система и понастоящем е над средното равнище за ЕС, като при някои кредитни институции високите му стойности са съчетани и с по-ниско от средното за системата покритие с

² Вж. Банките в България, тримесечен бюлетин, юли-септември 2018, БНБ.

обезценка. Въпреки че някои характеристики на финансовата позиция на неправителствения сектор биха могли да се разглеждат като фактори, смекчаващи материализацията на кредитния риск, вероятността за настъпването му не бива да се подценява (съотношението „кредит/БВП“ се запазва относително непроменено, тъй като засега вземанията на банковата система от неправителствения сектор отбелязват темпове на растеж, съпоставими с тези на номиналния БВП, на доходите и печалбите).

За да се ограничат ефектите от реализация на кредитния риск, важно е банките да прилагат такива кредитни стандарти, които отчитат не само текущото, но и бъдещото финансово състояние на потенциалните кредитополучатели. Съществува риск банките да разхлабят кредитните си стандарти под влияние на засилената конкуренция във финансовата система и на преследването на амбициозни бизнес цели по отношение на пазарен дял и финансови резултати. В допълнение, значителен е и рискът потенциалните кредитополучатели да надценяват капацитета си за поемане на задължения и да не отчитат вероятността за негативен ефект върху финансовото им състояние, породен от евентуално влошаване на икономическата среда³.

Риск, свързан с капиталовата позиция (буферите са солидни, но неравномерни)

Към настоящия момент капиталовата и ликвидната позиция на банковата система като цяло са достатъчно силни, за да позволят абсорбирането на евентуална бъдеща реализация на кредитен, пазарен и ликвиден риск. Продължително увеличаване на дела на активите с висока степен на риск и по-ниска ликвидност обаче би могло да отслаби устойчивостта на банковия сектор спрямо материализация на рисковете. Освен това, макар на ниво система кредитните институции да разполагат с капитал над изискваните равнища, капиталовият излишък е неравномерно разпределен в рамките на банковия сектор⁴. Ето защо съхраняването и допълнителното укрепване на капиталовата позиция биха увеличили устойчивостта на кредитните институции към бъдеща реализация на рисковете.

Риск, свързан с финансирането и ликвидността

Банките следва да поддържат ниво на ликвидния буфер с отчитане на динамиката и матуритета на привлечения ресурс, а не само от гледна

³Вж. Банките в България, тримесечен бюлетин, юли-септември 2018, БНБ.

⁴Вж. Банките в България, тримесечен бюлетин, юли-септември 2018, БНБ.

точка на стойностите на коефициента на ликвидно покритие. Забелязва се тримесечното увеличение на привлечените средства в условията на ниски лихвени проценти и това се отразява върху нивото на съотношението „кредити/депозити“. *Предизвикателство за кредитните институции в тези условия представлява продължаващото увеличаване на дела на активите с по-висока степен на риск и по-ниска ликвидност.* Затова макропруденциалната политика на БНБ е насочена към смекчаване на влиянието както на цикличните, така и на структурните рискове в банковата система. С цел смекчаване на въздействието на цикличните рискове върху финансовата стабилност през последната година БНБ на няколко пъти отправи предупреждения към банковата система за необходимостта от прилагане на консервативни стандарти при кредитните решения (през септември УС на БНБ взе решение за въвеждане на *положително ниво на антицикличния капиталов буфер*, приложим към местните кредитни рискови експозиции, в размер на 0.5%, в сила от м. октомври 2019 г.)⁵

С поглед към м. юли

Важен момент е, че БНБ за пръв път предупреждава и за риск, породен от резултатите от предстоящите преглед на качеството на активите и стрес тест, които биха могли да повлияят върху поведението на пазарните участници, включително и в зависимост от начина, по който се интерпретират резултатите за участващите кредитни институции.

На фона на този анализ на рисковете в банковата система *целта на настоящата студия е да очертае предизвикателствата пред банковата система в условията на прегледа на качеството на активите, което е непосредствено свързано с оценката на приложението на МСФО 9 Финансови инструменти, и с „най-революционната част“ от него – определяне на очакваните кредитни загуби (ECL).*

1. МСФО 9 Финансови инструменти – основна концепция

Всички си спомняме дългия процес по приемане на МСФО 9 Финансови инструменти. Последната редакция на Стандарта от м. ноември 2016 г. отчете много фактори при продължителното обсъждане:

- в резултат на усилията за преодоляване на ефектите от финансовите кризи в дневния ред на Г-20 и на ЕС беше включена

⁵ Пак там.

ролята, която международните стандарти за финансова отчетност (МСФО) играят по отношение на *финансовата стабилност и растежа*, в частност правилата за признаване на загубите, понесени в банковата система;

- Г-20 и докладът „дъо Ларозиер“ обсъждаха основни въпроси по отношение на счетоводните стандарти преди кризата, включително процикличността, свързана с принципа на оценяване по пазарни цени и признаване на печалбите и загубите, подценяването на натрупването на риск във фазите на растеж и липсата на обща и прозрачна методология за оценяване на неликвидните и обезценените активи;
- положителното становище ЕКГФО относно одобряването на МСФО 9, което съдържа редица забележки относно използването на „справедлива стойност“ в случай на неблагоприятни пазарни условия, отсъствието на концептуална основа във връзка с подхода на обезпечаване на загубите за период от 12 месеца и незадоволителните разпоредби, свързани с дългосрочни инвестиции;
- изразените резерви относно приложимостта на стандарта в застрахователния сектор, поради различните дати на влизане в сила на МСФО 9 и предстоящия нов застрахователен стандарт МСФО 17, и предложението на две възможни решения: подхода на припокриване и временно освобождаване от изискванията на равнището на отчитащата се стопанска единица. За тази цел СМСС публикува изменение на МСФО 4 с цел да се отговори на някои от опасенията, по-специално във връзка с използването на незадължителния подход на отлагане, като призовава Комисията да разгледа този въпрос внимателно и по задоволителен и подходящ начин, с подкрепата на ЕКГФО, като осигурява еднакви условия на конкуренция в рамките на ЕС;
- засилване на противоречията и разискванията във връзка с въздействието върху дългосрочните инвестиции на отчитането по справедлива стойност поради липсата на количествена оценка на въздействието по този въпрос;
- това, че принципът на предпазливост трябва да бъде основният ръководен принцип за всеки счетоводен стандарт; че признаването на нереализираните печалби в рамките на отчитането по справедлива стойност може да се счита за нарушение на Директивата за поддържане на капитала и Директивата за счетоводството, а Комисията е в процес на сравняване на практиките на държавите членки по отношение на разпределянето на дивиденди.

Съветът по международни счетоводни стандарти (СМСС) публикува МСФО 9 *Финансови инструменти* като основна мярка за справяне с някои аспекти на финансовата криза и с нейното въздействие върху банковия сектор, независимо че новият стандарт изглежда е също толкова, ако не и по-сложен от своя предшественик МСС 39, а първоначалната цел беше да се намали сложността. Припомня, че подходът за по-добро регулиране изисква оценка на въздействието и отбелязва липсата на подходяща количествена оценка на въздействието за МСФО 9, което се дължи отчасти на отсъствието на надеждни данни; подчертава необходимостта от по-добро разбиране на въздействието на МСФО 9 върху банковия сектор, застрахователния сектор и финансовите пазари⁶.

Концептуалната промяна при МСФО 9 *Финансови инструменти* е, че класификацията на финансовите активи, във връзка с последващото им оценяване, се извършва по амортизирана стойност, по справедлива стойност през друг всеобхватен доход или справедлива стойност през печалбата или загубата на базата на следните *две условия*:

- а) бизнес модела за управление на финансовите активи, и
- б) характеристиките на договорните парични потоци на финансовия актив.

Амортизираната стойност предоставя информация, която е полезна при вземането на решения за финансови активи, които се държат основно с цел получаване на договорените парични потоци от тях, състоящи се от плащане на главница и лихва. За всички други финансови активи, включително тези, държани за търгуване, справедливата стойност представлява по-подходящ метод за оценяване. МСФО 9 *Финансови инструменти* премахва необходимостта от няколко метода за обезценка, изисквани според МСС 39 *Финансови инструменти*: *признаване и оценяване*, като ги замени с метод за обезценка единствено на активите, отчитани по амортизирана стойност. Нововъведеният метод за оценяване значително подобрява сравнимостта и прави финансовите отчети по-лесни за разбиране.⁷

Поддържаме извода, до който достигна дискусиата по приемането на МСФО 9 *Финансови инструменти* между СМСС и професионалната общност, че финансовите отчети, които различават финансовите инструменти като:

- финансови инструменти със силно променливи парични потоци или такива, които са част от търговския портфейл на банките; и

⁶ Резолюция на Европейския парламент от 6 октомври 2016 г. относно Международните стандарти за финансово отчитане: МСФО 9 (2016/2898(RSP)), (2018/С 215/08)

⁷ Вж. Начкова, М., Е. Миланова, Хр. Маврудиев. Счетоводство на застрахователите и осигурителите, ИК на УНСС, София, 2018.

• финансови инструменти с главници, държани за събиране или плащане на договорени по тях парични потоци, вместо за продажба, биха предоставили на потребителите по-полезна информация, отколкото тази, която получаваха според изискванията на МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*.

С въведената от МСФО 9 *Финансови инструменти* промяна, на база на представената класификация, ще се оценят по справедлива стойност тези финансови инструменти, за които текущите стойности са по-информативни, а по амортизирана стойност ще се оценят тези финансови инструменти, за които договорните парични потоци носят по-удачна информация за стойността им.

Фиг. 1. Връзка между бизнес модел и метод за оценка

	Държани до падеж /Hold to collect/	Държани до падеж & за продажба	Trading & other instruments
Цели 	Активите се държат с цел събиране на договорените парични потоци	Активите се държат, за да се събират договорените парични потоци, но се и продават	Паричните потоци се реализират основно чрез продажба на активи (trading)
Бизнес модел 	Продажбата на активи е продиктувана от специфичен пазарен контекст	Продажбите са регулярни и са част от начина за управление на активите	Динамична дейност на покупко-продажба с цел да се реализира пазарната стойност на инструментите
Метод на оценка 	Амортизирана стойност	Справедлива стойност през друг всеобхватен доход	Справедлива стойност през ОПР

За да не се отклоняваме от целта на тази публикация, ще насочим вниманието си към философията на моделите на очакваните кредитни загуби. В тази връзка най-напред ще представим:

2. Най-добри практики и принципи за управление на кредитния риск, свързани с въвеждането и текущото прилагане на счетоводните рамки за отчитане на очакваните кредитни загуби (ОКЗ – ECL)

2.1. Прилагане на принципите на пропорционалност, същественост и симетрия⁸

Кредитните институции спазват практиките за управление на кредитния риск по начин, който е подходящ за техния размер, вътрешна организация, естеството, обхвата и сложността на техните дейности и портфейли, както и на групата, към която те принадлежат. В същото време използването на подходящо изготвени пропорционални подходи не следва да застрашава качествено прилагане на *счетоводните рамки за очакваните кредитни загуби*.

Банките също така прилагат с необходимото внимание и *принципа на същественост*. Това обаче не следва да води до отчитането на индивидуални експозиции или портфейли като несъществени, ако кумулативно те представляват съществена експозиция за кредитната институция. Съществеността също така не следва да се оценява само въз основа на потенциално въздействие върху отчета за доходите към отчетната дата – например голям портфейл от кредитни експозиции като ипотечни кредити за покупка на недвижими имоти като цяло би бил считан за съществен, дори ако те са с висока обезпеченост.

2.2. Разглеждане на разумна и аргументирана информация

Кредитните институции следва да вземат предвид *широк спектър от информация* при прилагане на счетоводните модели за очаквани кредитни загуби. Разглежданата информация следва да бъде *относима* по отношение на оценката на кредитния риск и измерването на очакваните кредитни загуби на конкретната кредитна експозиция, която се оценява, и следва да включва информация за минали събития, текущи условия и прогнози за бъдещи икономически условия. Информацията, която се включва в оценката на кредитния риск и измерването на очакваните кредитни загуби, следва също така да бъде *разумна и аргументирана*. Банките следва да използват експертна кредитна преценка както за определяне на набора от относими данни, които следва да бъдат разглеждани, така и при определянето на това дали информацията може да се счита за разумна и аргументирана. *Разумната и аргументирана информация следва да се основава на относими факти и надеждна преценка*.

⁸ Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses, Basel Committee on Banking Supervision, December 2015.

2.3. Разглеждане на информация за бъдещи периоди

С цел гарантиране на своевременното признаване на кредитните загуби банките следва да вземат под внимание информация за *бъдещи периоди, включително макроикономическите фактори*. При разглеждането на информацията за бъдещи периоди те следва да прилагат надеждна преценка, която е в съответствие с общоприетите методи за икономически анализ и прогнози и е подкрепена от достатъчен набор от данни. В същото време банките следва да могат да покажат как са използвали значима, разумна и аргументирана информация в процеса на оценка и измерване на очакваните кредитни загуби. От този процес не следва да бъде изключвана информация само защото дадено събитие е малко вероятно или влиянието на това събитие върху кредитния риск или размера на очакваните кредитни загуби е неопределено.

Използваната информация следва да включва безпристрастно разглеждане на значимите фактори и тяхното въздействие върху кредитоспособността и паричния недостиг. А значими фактори са тези, които са присъщи за банката и нейната дейност или породени от външни условия.

2.4 Принципи относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби

2.4.1 Принцип 1 – Отговорности на ръководния орган и висшето ръководство

Ръководният орган⁹ и висшето ръководство на кредитната институция отговарят за осигуряването ѝ с подходящи практики за управление на кредитния риск, включително ефективна система за вътрешен контрол, за последователно определяне на подходящите обезценки (провизии за кредитен риск), в съответствие с посочените политики и процедури на институцията, приложимата счетоводна рамка и съответните надзорни препоръки.

⁹ В България, както и в държавите – членки на ЕС, има две основни структури на ръководния орган – за някои държави членки е характерна едностепенна структура, т.е. съвет на директорите, който съчетава надзорните и управленските функции. В други държави членки (както у нас) е характерна двустепенна структура, със създадени два независими органа – УС, с управленски функции и НС – с надзорни функции.

2.4.2 Принцип 2 – Надеждни методологии за очаквани кредитни загуби¹⁰

Кредитните институции следва да приемат, документират и да се придържат към политики, които включват надеждни методологии, процедури и контролни механизми за оценка и измерване на кредитния риск за всички кредитни експозиции. Измерването на провизиите следва да се основава на тези методологии и да води до подходящо и своевременно признаване на очакваните кредитни загуби в съответствие с приложимата счетоводна рамка.

Методологиите за провизиране на банката следва ясно да документират определенията на основните понятия, свързани с оценката на кредитния риск и измерването на очакваните кредитни загуби (напр. нивата на загуба и миграция, събития, водещи до загуби и неизпълнение). Информацията и допусканията, използвани за оценка на очакваните кредитни загуби, следва да бъдат преразглеждани и актуализирани, както се изисква съгласно приложимата счетоводна рамка.

Банките следва да разполагат с адекватни процеси и системи за правилното идентифициране, измерване, оценка, наблюдение, отчитане и редуциране на нивото на кредитния риск. По време на преминаването към счетоводния модел за очаквани кредитни загуби съществуващите процеси и системи следва да бъдат оценени и, ако е необходимо, изменени за събиране и анализиране на съответните данни, които влияят на оценката на кредитния риск и измерването на очакваните кредитни загуби.

Надеждните методологии за оценка на кредитния риск и измерване на нивото на провизираност (според видовете експозиции) се характеризират със следното:

- включват *надежден процес*, който има за цел да предостави възможност на кредитната институция да установи степента, естеството и източниците на кредитен риск при първоначалното признаване на кредитна експозиция, за да се гарантира, че последващите промени в кредитния риск могат да бъдат идентифицирани и количествено определени;
- включват *критерии за надлежно отчитане на въздействието* на информацията за бъдещи периоди, включително макроикономическите фактори. Независимо дали оценката на кредитния риск се извършва на колективна или индивидуална основа, банката следва да може да покаже, че това отчитане се е случило, така че да не се забавя признаването на очакваните кредитни загуби. Разглежданите икономически фактори

¹⁰Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses, Basel Committee on Banking Supervision, December 2015.

(например равнище на безработица или ниво на заетост) следва да бъдат относими към оценката и, в зависимост от обстоятелствата, това може да стане на международно, национално, регионално или местно равнище;

- за *колективно оценените експозиции* включват описание на основанието за създаване на групи от портфейли от експозиции с общи характеристики по отношение на кредитния риск;
- идентифицират и документират *методите за оценка и измерване* на очакваните кредитни загуби (например метода на база очакван процент на загубата, метода вероятност от неизпълнение (PD)/загуба при неизпълнение (LGD), или друг метод), които да бъдат прилагани спрямо всяка експозиция или портфейл. Документират причините, поради които избраният метод е подходящ, особено ако се прилагат различни методи за измерване на очакваните кредитни загуби за отделните портфейли и видове индивидуални експозиции;
- *задължително документират*: входящите параметри, данни и допускания, използвани в процеса на оценка на провизиите, например историческите проценти на загуба, оценките за вероятност от неизпълнение (PD)/загуба при неизпълнение (LGD) и икономическите прогнози; времеви период, през който се оценяват историческите загуби и всякакви корекции, необходими за оценка на очакваните кредитни загуби в съответствие с приложимата счетоводна рамка. Например, ако настоящите и прогнозираните икономически условия се различават от съществуващите по време на използвания исторически период на оценка, следва да бъдат направени корекции, които съответстват на посоката на тези различия;
- включват *процес за оценка на уместността на значими входящи данни* и допускания при избрания метод на измерване на очакваните кредитни загуби; основанието за входящите данни и допусканията, използвани в процеса на измерването на провизиите, следва като цяло да бъде последователно в различните периоди от време;
- *отчитат значимите вътрешни и външни фактори*, които могат да засегнат оценките на очакваните кредитни загуби, например стандартите за отпускане на кредити, прилагани за кредитна експозиция при възникването ѝ и промените в отрасловите, географските, икономическите и политическите фактори;
- определят кои фактори се вземат под внимание при установяването на *подходящи исторически времеви периоди*, през които се оценяват историческите загуби. Банката следва да поддържа достатъчни исторически данни за загубите за

извършване на съдържателен анализ на историческия опит по отношение на кредитните загуби, който да се използва като отправна точка при оценката на равнището на провизиите на колективна или индивидуална основа;

- определят степента, до която *стойността на обезпечението* и другите средства за редуциране на кредитния риск влияят върху очакваните кредитни загуби;
- документират *методите, използвани за валидиране* на моделите за измерване на очакваните кредитни загуби (например бектестване);
- гарантират, че оценките на очакваните кредитни загуби включват по подходящ начин *информация за бъдещи периоди*, включително макроикономически фактори, която не е била взета под внимание при измерване на провизиите на ниво индивидуална експозиция, чрез използване на експертна кредитна преценка за разглеждане на общите тенденции в целия кредитен портфейл, промените в бизнес модела на кредитната институция, макроикономическите фактори и др.; както и оценка на уместността на всички провизии в съответствие с приложимата счетоводна рамка, в това число *редовен преглед на моделите* за очаквани кредитни загуби.

Особено важно е в периметъра на факторите, свързани с профила, капацитета и капитала на кредитополучателите, условията на кредитните експозиции и стойността на активите, предоставени като обезпечение, заедно с други средства за редуциране на кредитния риск, които могат да повлияят на пълната събираемост на паричните потоци, банката (в зависимост от вида на експозицията) *да разгледа и оцени*¹¹:

- *своите политики и процедури за кредитиране*, включително своите стандарти за отпускане на кредити и условията за кредитиране, които са били в сила при първоначалното признаване на кредитна експозиция на кредитополучателя, и дали кредитната експозицията е била създадена като изключение от тази политика. А тази политика следва да включва подробни данни за нейните стандарти за отпускане на кредити и насоките и процедурите, които способстват за процеса на одобрение на кредити;
- *источниците на постоянен доход на кредитополучателя*, налични за покриване на плащанията по погасителния план и способността на кредитополучателя да генерира достатъчен паричен поток по време на срока на финансовия инструмент;

¹¹ Вж. Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, ЕВА/GL/2017/06.

- *общото равнище на задължията на кредитополучателя и очакванията за промени в равнището на задължията, както и стимулите или готовността от страна на кредитополучателите да изпълняват задълженията си;*
- *свободните от тежести активи¹², които кредитополучателят може да заложи като обезпечение на пазара или двустранно за набиране на средства и очаквания за промени в стойността на тези активи;*
- *да осигури навременни оценки на стойността на обезпечението и оценка на фактори, които могат да окажат въздействие върху бъдещата стойност на обезпечението (като се има предвид, че стойностите на обезпечението пряко засягат оценките на параметъра загуба при неизпълнение).*

Тъй като не е нужно кредитната институция да определя или моделира всеки възможен сценарий чрез симулации на сценарии, банката следва да вземе предвид цялата разумна и аргументирана информация, която се отнася за продукта, кредитополучателя, бизнес модела или икономическата и нормативна среда при разработването на оценките на очакваните кредитни загуби. При разработването на тези оценки за целите на финансовите отчети кредитните институции следва да вземат предвид опита и наученото от подобни дейности, които те са извършили за регулаторни цели (независимо че сценариите за стрес тестове не са предвидени да бъдат използвани директно за целите на счетоводното отчитане). Информацията за бъдещи периоди, включително икономическите прогнози и факторите, свързани с кредитния риск, използвани за оценка на очакваните кредитни загуби, следва да бъде съгласувана със съответните входящи данни за други значими оценки в рамките на финансовите отчети, бюджетите, стратегическите и капиталовите планове и друга информация, използвана при управлението и отчетността в рамките на кредитната институция.

Специално внимание обръща банката на следните фактически модели, които са потенциално показателни за *неадекватни оценки на очакваните кредитни загуби*:

- *отпускането на кредити на кредитополучатели въз основа на нестабилни източници на доходи (които биха могли да станат непостоянни при икономически спад) или при липсата на документация или ограничена проверка на източниците на доходи на кредитополучателя;*

¹² Вж. Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/79 на Комисията от 2014 г. за изменение на Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институциите на надзорните органи във връзка с тежестите върху активи, единния информационен модел и правилата за утвърждаване.

- *високи изисквания за обслужване на дълга* спрямо нетните налични очаквани парични потоци на кредитополучателя;
- *„гъвкави“ погасителни планове*, включително гратисни периоди, плащане само на лихва и характеристики на отрицателна амортизация;
- *за недвижими имоти* и друго обезпечено с активи финансиране, кредитиране в размер, равен или надхвърлящ стойността на финансираното имущество;
- *неоснователно нарастване на модифицираните кредитни експозиции* поради финансови затруднения, понесени от кредитополучателя¹³, или от предоговаряне на кредитните експозиции поради други причини (например конкурентен натиск върху кредитните институции);
- *заобикаляне на изискванията* за класификация и оценка, включително промяна в погасителния план, рефинансиране или прекласификация на кредитни експозиции;
- *неоправдано* увеличение на обема на кредитиране на фона на увеличаването на обема на кредитиране от други кредитори на един и същи пазар;
- увеличаване на обема и проблемността на просрочените, нискокачествени и обезценени кредити.

В тази връзка *счетоводните политики* и методологиите за *провизиране* на кредитните институции следва да включват *критерии* за:

(1) *предоговаряне/модификация на кредитни експозиции поради финансови затруднения* или поради други причини, като се отчитат също специфичните определения за реструктуриране, дефинирани в Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията:

- методологията за провизиране следва да позволява на кредитните институции да извършват надеждна оценка на кредитния риск и измерване на очакваните кредитни загуби, така че нивото на провизираност да продължава да отразява събираемостта на съществената част от предоговорената/модифицираната експозиция, независимо дали първоначалният актив е отписан съгласно приложимата счетоводна рамка;

¹³ Вж. Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/227 на Комисията от 2015 г. за изменение на Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, който установява конкретни дефиниции за реструктурирани и необслужвани експозиции; Вж. и Регламент за изпълнение (ЕС) 2017/1443/06.2017.

- предоговарянията/модификациите не следва да водят автоматично до заключението, че е налице незабавно намаляване на кредитния риск на експозицията. Всяко намаляване в нивото на отчетените провизии поради подобрен кредитен риск следва да бъде подкрепено от убедителни доказателства. Клиентите следва да покажат трайно задоволително представяне по отношение на плащанията за подходящ период от време, преди да бъде счетено, че кредитният риск е намалял, като се вземат предвид също така съответните изисквания за експозиции в изпитателен срок;¹⁴
- кредитните институции следва да преценят внимателно дали събирането на главницата по кредита е надеждно гарантирано, когато извършването на плащанията става само под формата на лихвени плащания след предоговаряне или модификация. Освен това допълнителното очаквано забавяне при изплащането на тези парични потоци може да удостоверява, че кредитният риск не се е подобрил и следователно нивото на очакваните кредитни загуби следва да бъде преразгледано внимателно;

(2) *за третиране на закупени или първоначално създадени кредитни експозиции с кредитна обезценка, както е определено съгласно приложимата счетоводна рамка:*

- методологията следва да дава възможност за подходящото определяне и осчетоводяване на закупени или първоначално създадени кредити с кредитна обезценка;
- оценките на паричния поток за тези кредитни експозиции следва да бъдат преглеждани всеки отчетен период и актуализирани при необходимост. Тези актуализации следва да бъдат надлежно аргументирани, документирани и одобрени от висшето ръководство.

2.4.3 Принцип 3 — Процес за оценка и групиране на кредитния риск¹⁵

Банковите институции следва да имат процес за оценка на кредитния риск, за да може подходящо да групират кредитните експозиции въз основа на общи характеристики, носители на кредитния риск. Този принцип включва:

(а) Процес за оценка на кредитния риск

За да удовлетворят този принцип, банките следва да разполагат с всеобхватни процедури и информационни системи за наблюдение

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Вж. Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, ЕВА/GL/2017/06.

качеството на кредитните си експозиции. Сред тях са ефективен процес за оценка на кредитния риск, който обхваща променливото равнище, естеството и източниците на кредитен риск, които биха могли да се проявят във времето, за да се гарантира в надеждна степен, че всички кредитни експозиции се наблюдават адекватно и че провизиите за очаквани кредитни загуби са измерени по подходящ начин.

(б) Групиране на експозициите, носители на кредитен риск въз основа на общи характеристики

Тази характеристика на принципа предполага, че банките следва да групират експозициите с общи характеристики по отношение на кредитния риск по начин, който е достатъчно детайлен, за да се извърши надеждна оценка на промените в кредитния риск и по този начин на въздействието върху оценката на очакваните кредитни загуби за тези групи, а методологията за групиране на експозициите за оценка на кредитния риск (например по вид инструмент, условия на продукта, отраслов/пазарен сегмент, географско местоположение или година на емитиране) следва да бъде документирана и да подлежи на подходящ преглед и вътрешно одобрение от висшето ръководство.

(в) Използване на временни корекции

Временните корекции на провизиите следва да се използват от банките само като временно решение, в неустойчиви условия или когато няма достатъчно време за включване по подходящ начин на относимата нова информация в съществуващ процес за оценка и моделиране на кредитния риск, или за повторно сегментиране на съществуващи групи от кредитни експозиции, или когато кредитните експозиции са в група и реагират на фактори или събития по начин, който е различен спрямо първоначалните очаквания. Ако причината за корекцията не се очаква да бъде с временен характер (например появата на нов рисков фактор, който преди това не е бил включен в методологията за провизиране), методологията следва да бъде актуализирана в краткосрочен план за включване на фактора, който се очаква да има продължаващо въздействие върху измерването на очакваните кредитни загуби.

2.4.4 Принцип 4 – Достатъчност на провизиите

Този принцип изисква съвкупната сума на провизиите на банката, независимо от това дали са определени на колективна, или индивидуална основа, да е подходяща и да съответства на целите на приложимата счетоводна рамка. Ето защо банките следва да прилагат надеждни методологии за кредитен риск с цел *общият баланс на провизиите за очаквани кредитни загуби да е разработен в съответствие с приложимата счетоводна рамка* и да отразява адекватно очакваните кредитни загуби в тази рамка.

В зависимост от способността за включване на информация за бъдещи периоди в оценката на очакваните кредитни загуби кредитните институции могат да използват индивидуални или колективни подходи на оценка; независимо от използвания подход на оценка той следва да бъде в съответствие с приложимите счетоводни изисквания и да не води до съществено различни изчисления на провизиите. Заедно индивидуалните и колективните оценки формират основата за провизиите за очаквани кредитни загуби.

Ето нещо, което е особено важно във връзка с достатъчността на провизиите: в случаите, когато индивидуалните оценки на експозициите на съответната банка не отчитат по подходящ начин информацията за бъдещи периоди и за да се даде възможност за идентифициране на взаимовръзката между информацията за бъдещи периоди и оценките на очакваните кредитни загуби, които може да не са видими на индивидуално равнище, институцията следва да групира кредитните експозиции с общи характеристики по отношение на кредитния риск с цел оценка на въздействието на информацията за бъдещи периоди, включително макроикономическите фактори. И обратно, когато кредитните институции определят, че цялата разумна и аргументирана информация за бъдещи периоди е включена в индивидуалната оценка на очакваните кредитни загуби, не следва да се извършва допълнителна ориентирана към бъдещето колективна оценка, ако това би могло да доведе до двойно отчитане.

2.4.5 Принцип 5 – Валидиране на модела на очакваните кредитни загуби¹⁶

Валидирането на модела на ОКЗ изисква от всяка банка да разполага с *политики и процедури за правилно валидиране на моделите*, използвани за измерване на очакваните кредитни загуби.

Моделите, използвани в процеса на оценка и измерване на очакваните кредитни загуби, следва да отчитат въздействието на показателите, свързани с кредитополучателя и кредитния риск, като: промени във вероятността от неизпълнение, загубата при неизпълнение, размера на експозициите, стойността на обезпеченията, миграцията на вероятността за неизпълнение и вътрешните оценки на кредитния риск на кредитополучателя въз основа на историческа, текуща, разумна и аргументирана информация за бъдещи периоди, включително макроикономически фактори.

Една надеждна рамка за валидиране на модела следва да включва минимум следните елементи:

¹⁶ Вж. Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, EBA/GL/2017/06.

- *Ясни роли и отговорности за валидиране на модела с достатъчна независимост и компетентност – валидирането на модела следва да бъде извършено независимо от процеса на разработване на модела и от служителите с необходимите умения и опит. Когато кредитната институция е изнесла функцията валидиране на външен изпълнител, тя продължава да отговаря за ефективността на цялата функция за валидиране на модела и на текуща база гарантира, че извършената от външния изпълнител работа покрива критериите за надеждна рамка за валидиране на модела;*
- *Подходящият обхват и методологията за валидиране на модела следва да включват систематичен процес за оценка на надеждността, съгласуваността и точността на модела, както и неговата продължаваща относимост към базисната индивидуална кредитна експозиция или портфейл. Ефективният процес на валидиране на модела следва също така да позволява потенциалните ограничения на даден модел да бъдат своевременно установени и разгледани. Обхватът на валидиране следва да включва преглед на входящите данни, проектирането и крайните резултати/представянето на модела.*
- *Обстойно документиране на рамката и процеса на валидиране на модела – този елемент включва документиране на извършените процедури за валидиране, всички промени в методологията и инструментите за валидиране, набора от използвани данни, резултатите от валидирането и всички предприети коригиращи действия, когато е необходимо, като банките гарантират, че документацията се преразглежда и актуализира редовно;*
- *Преглед на процеса на валидиране на модела от независими страни (вътрешен одит или външни сертифицирани оценители) за оценка на цялостната ефективност на процеса на валидиране на модела и неговата независимост от процеса на разработване. Резултатите от този преглед следва да бъдат докладвани своевременно и бързо на съответното ниво на правомощие (висше ръководство, одитен комитет и др.).*

2.4.6 Принцип 6 – Оповестяване

Публичните оповестявания на банките следва да насърчават прозрачността и съпоставимостта чрез предоставяне на навременна, уместна и полезна за вземането на решения информация. Банковите институции следва да имат за цел да предоставят информация, която е уместна и съпоставима, така че ползвателите на тази информация да могат да вземат навременни и информирани решения и да могат да

направят оценка на управлението на рисковете, и по-конкретно на кредитния риск.

А финансовите оповестявания и оповестяванията за управлението на кредитния риск следва да бъдат извършени в съответствие с приложимите счетоводни и надзорни рамки¹⁷. Кредитните институции следва да предоставят оповестяванията, необходими за точното описание на експозицията към кредитен риск, включително нейните оценки за очакваните кредитни загуби, и да предоставят съответната информация относно практиките ѝ за отпускане на кредити.

3. Подходи и модели, специфични за кредитните институции, които прилагат МСФО 9

Както вече сме посочвали¹⁸, МСФО 9 предоставя насоки за класификация и оценка на финансовите активи и пасиви; за отчитане на хеджирането и най-важното, *напълно нов подход за счетоводна обезценка*, която се основава на *очакваните кредитни загуби (ECL)*, вместо на възникналите загуби (IL – incurred loss).

МСФО 9 изисква категоризация на всички финансови активи в *три фази/степенни (three stages)*¹⁹ на кредитен риск за целите на оценката на очакваната загуба и в зависимост от степента на кредитен риск. Във *фаза 1* попадат активи, оценявани по амортизирана стойност (АС), вкл. дългови инструменти, оценявани по справедлива стойност в друг всеобхватен доход, които в момента на първоначалното признаване са извън зависимостта от степента на кредитния риск. За този етап няма събитие, което да е пряко свързано с възможни бъдещи загуби по портфейла, затова активите се обезценяват на *портфейлна (колективна) основа*, а резервът от обезценка се формира на базата на *очакваните загуби за следващите 12 месеца* (така се получава съчетание с изискванията на Базелската рамка), а не за целия срок на кредита. Във *фаза 2* се включват активи, за които от момента на първоначалното признаване е *настъпило значително влошаване на кредитното качество*, но то не трябва да се свързва с индивидуалното обезценяване на конкретни активи (настъпили са събития, пряко свързани с възможни бъдещи загуби по портфейла, но не по конкретни кредити; няма обективно доказателство за кредитна обезценка). Преминаването във фаза 2 е предизвикано от *относителната промяна* в кредитния риск, а не от абсолютния кредитен риск към датата на отчитане. Резервът по

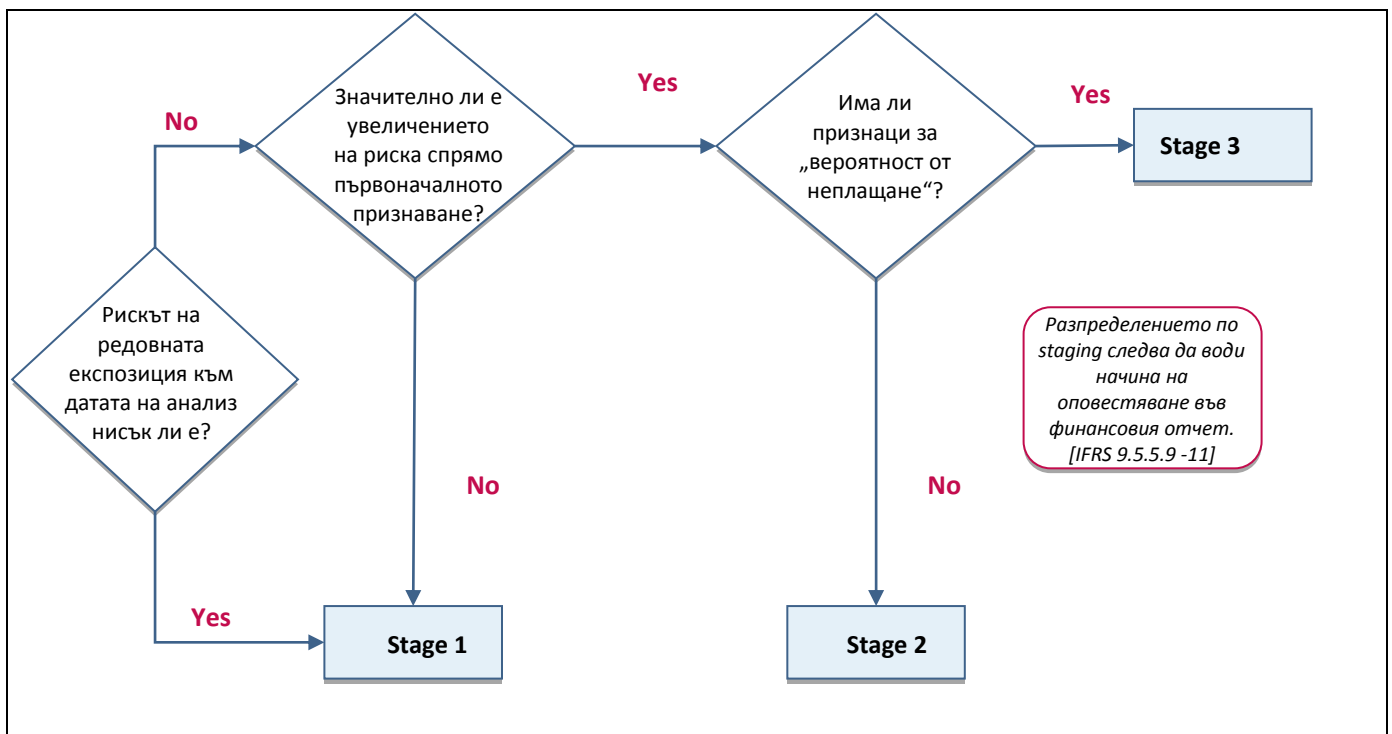
¹⁷ В съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013, Насоките на ЕБО относно изискванията за оповестяване на информация, съгласно осма част от Регламент (ЕС) № 575/2013 (EBA/GL/2016/11) и Насоките на ЕБО относно съществеността, търговската тайна и поверителността и относно честотата на оповестяване на информация съгласно Регламент (ЕС) № 575/2013 (EBA/GL/2014/14).

¹⁸ Вж. различните публикации на автора на тази студия, посочени в използваната литература.

¹⁹ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

този етап също се създава на *колективна* (портфейлна) основа и се определя въз основа на загубите за *целия оставащ срок* (LT – Lifetime) на кредитите от портфейла. Фаза 3 включва активи, за всеки от които в бъдеще се очакват загуби; настъпило е влошаване на кредитното качество, но това влошаване е свързано с *конкретни активи*; налице е обективно доказателство за кредитна обезценка. И тук резервът се създава въз основа на очакваните загуби за *целия оставащ срок* (LT) на кредита, но загубите се оценяват не на портфейлна основа, а на *индивидуална основа* (по конкретни кредити).

Фиг. 2. „3-stage“ модел, базиран на промени в кредитния риск спрямо първоначалното признаване

3.1 Провизии за загуби в размер, равен на очакваните кредитни загуби за 12 месеца – специфични изисквания за банките

В съответствие с МСФО 9 (пар.5.5.5.), „ако към отчетната дата кредитният риск на финансов инструмент *не се е увеличил значително след първоначалното признаване*, предприятието оценява коректив за загуби за този финансов инструмент в размер, равен на очакваните кредитни загуби за 12 месеца“. Това, което е различното, е, че *банките* следва да измерват очакваните кредитни загуби за всички кредитни експозиции, *като нулевата провизия следва да бъде рядкост, защото оценката на очакваните кредитни загуби представлява сума,*

претеглена на база вероятности, която следва винаги да отразява възможността от възникване на кредитна загуба²⁰. Все пак би могла да възникне нулева провизия, например за изцяло обезпечени кредити (въпреки че кредитните институции следва да бъдат предпазливи при изготвянето на оценки на стойността на обезпечението, тъй като оценката на обезпеченията при първоначалното признаване може да се промени по време на срока на кредита).

Принципът на благоразумие изисква банките да възприемат активен подход за оценяване и измерване на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, който позволява промените в кредитния риск да бъдат идентифицирани своевременно, а оттам и своевременното признаване на тези промени в очакваните кредитни загуби. В съответствие с принцип б оценките на размера на очакваните кредитни загуби за 12 месеца следва да отразяват експертна кредитна преценка на висшето ръководство и представляват *безпристрастна, претеглена на база вероятности оценка на очакваните кредитни загуби*, като разглеждат множество възможни резултати.

Познаваме изискванията на МСФО 9 - сумата, която е равна на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, се определя като „частта от очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, която представлява очакваните кредитни загуби, които произтичат от неизпълненията по финансов инструмент, които е възможно да настъпят в рамките на 12 месеца след отчетната дата”. *Банките обаче трябва да имат предвид*, че сумата, равна на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, не е само очакваните загуби през следващите 12 месеца; по-скоро *това е очакваният паричен недостиг*²¹ за очаквания срок на кредитната експозиция или група от кредитни експозиции, поради събития загуба, които биха могли да възникнат през следващите 12 месеца. *Банките също така трябва да отбележат*, че в съответствие с МСФО 9 (пар. 5.5.9) за оценката дали финансов инструмент следва да премине към измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента трябва да вземе предвид *промяната в риска от настъпване на неизпълнение през очаквания срок на финансовия инструмент*. При определени обстоятелства МСФО 9 позволява промените в риска от неизпълнение през следващите 12 месеца да бъдат използвани за извършване на тази оценка; все пак това невинаги може да е уместно и особено внимание следва да бъде отделено на примерите, посочени в МСФО 9 (пар. Б5.5.14.)²²

²⁰ вж. параграфи 5.5.17 и 5.5.18 от МСФО 9.

²¹ В съответствие с МСФО 9, параграф Б5.5.43.

²² По отношение на някои финансови инструменти или при определени обстоятелства може да не е целесъобразно промените в риска от настъпване на неизпълнение през следващите 12 месеца да се използват, за да се определи дали да бъдат признати очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента. Например промяна в риска от настъпване на неизпълнение през следващите 12 месеца може да не представлява подходяща основа за определяне на това дали кредитният риск по даден финансов инструмент с падеж над 12 месеца се е увеличил, когато: а)

МСФО 9 не дефинира какво е неизпълнение, но изисква от банковите институции да дефинират термина неизпълнение по начин, който е в съответствие с използвания за вътрешното управление на кредитния риск, ето защо, когато приемат дефиниция за неизпълнение за целите на счетоводството, банките следва да бъдат ръководени от определението, използвано за регулаторни цели²³, което включва следните два компонента:

а. *качествен критерий*, съгласно който банката счита, че е малко вероятно длъжникът да изплати изцяло своите кредитни задължения към нея, към нейното предприятие майка или към някое от дъщерните ѝ предприятия, без да се предприемат действия от нейна страна, като например по реализиране на обезпечение (събития, свързани с „вероятност от неплащане”); и

б. *обективен показател*, когато „длъжникът е в просрочие повече от 90 дни по съществена част от кредитното си задължение към банката, нейното предприятие майка или някое от дъщерните ѝ предприятия, съответстващ на оборимата презумпция в МСФО 9, (пар. Б5.5.37).²⁴

Да припомним съответствието с член 178 от Регламент (ЕС) № 575/2013 – счита се, че е настъпило събитие на неизпълнение по отношение на даден длъжник, когато е изпълнен един или двата от горните критерии. В този контекст *банките следва да идентифицират неизпълнение в съответствие с критерия „вероятност от неплащане” на длъжника, преди експозицията да наруши критерия за просрочие от 90 дни.* В съответствие с подхода, прилаган за регулаторни цели, списъкът с елементите, предвиден в Регламента като признаци за настъпване на вероятност от неплащане, следва да бъде прилаган по начин, *който гарантира своевременното установяване на събития, свързани с „вероятност от неплащане”,* които ускоряват евентуалния паричен недостиг. И въпреки че за *регулаторни цели* в случая на задължения по експозиции на дребно и експозиции към субекти от публичния сектор компетентните органи могат да заменят срока от 90 дни със срок до 180 дни за различните продукти, ако е уместно за местните условия²⁵, ***тази възможност не следва да се тълкува***

значителните задължения за плащане по финансовия инструмент настъпват извън рамките на следващите 12 месеца; б) настъпват промени в съответните макроикономически или други кредитни фактори, които не са адекватно отразени в риска от настъпване на неизпълнение през следващите 12 месеца; в) промените в кредитните фактори оказват влияние единствено върху кредитния риск на финансовия инструмент (или имат по-сериозно въздействие) извън рамките на следващите 12 месеца.

²³ Вж. член 178 от Регламент (ЕС) № 575/2013.

²⁴ Съществува оборима презумпция, че неизпълнението не настъпва по-късно от момента, в който просрочието по финансовия актив е достигнало 90 дни, освен ако предприятието не разполага с разумна и аргументирана информация, която удостоверява, че е по-подходящо да се използва критерий за неизпълнението към по-късна дата.

²⁵ Вж. член 178, параграф 1, буква „б“ от Регламент (ЕС) № 575/2013.

като изключение от прилагането на оборимата презумпция за 90 дни в МСФО 9 за тези експозиции.

Като пояснение, *оборима презумпция за просрочие от повече от 30 дни* (тя е в съответствие с Базелската рамка и Регламент (ЕС) 575/2013 за капиталовите изисквания) не е абсолютен критерий за признаването на очакваните кредитни загуби за целия срок на експозицията, но се счита за крайния момент, към който кредитните загуби за целия срок следва да бъдат признати, дори когато се използва информация за бъдещи периоди, вкл. макроикономически фактори на равнище кредитен портфейл. Банката може да обори тази презумпция само ако разполага с разумна и аргументирана информация, която удостоверява, че просрочието, което надхвърля 30 дни по договорните плащания, не представлява значително увеличение на кредитния риск по финансовия инструмент (например, когато неплащането е вследствие на административен пропуск, а не на финансови затруднения на кредитополучателя, или когато разполага с данни за минали периоди, които показват, че не съществува корелация между значителното повишаване на риска от настъпване на неизпълнение и финансовите активи, по които плащанията са просрочени *с повече от 30 дни*, но данните удостоверяват такава корелация, когато плащанията са просрочени *с повече от 60 дни*).

При формулиране на оценката на сумата, равна на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, кредитните институции следва да вземат предвид разумната и аргументирана информация, както бе посочено в определенията и в принципите за управление на кредитния риск, която се отразява на кредитния риск, особено информацията за бъдещи периоди, включително макроикономическите фактори. Кредитните институции следва да упражняват експертна кредитна преценка за отчитане на качествена и количествена информация, която може да повлияе на оценката на кредитната институция за кредитния риск. И независимо от текстовете в МСФО 9, в които е предвидено, че не е задължително предприятието да предприема изчерпателно търсене на информация, когато изчислява сумата, равняваща се на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, *банките следва активно да включват информация, която може да повлияе на оценката за очакваните кредитни загуби, и не следва да изключват или пренебрегват относимата разумна информация, когато е налична.*

Още нещо, което е особено важно за банките: когато кредитна институция *създава експозиции с висок кредитен риск още при първоначалното признаване* (което в контекста на правилата за управление на кредитния риск не следва да се разбира като означаващо обратното на експозиции с „нисък кредитен риск“) и провизиите за тях първоначално са измерени на база очакваните кредитни загуби за 12 месеца, *тя следва да наблюдава отблизо тези експозиции за значително*

увеличение на кредитния риск за гарантиране на навременното преместване на експозицията към измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, тъй като високорисковите експозиции е вероятно да покажат по-голяма нестабилност и да претърпят по-бързо увеличение на кредитния риск. Дори ако увеличението на кредитния риск не е оценено като значително, кредитната институция следва да коригира своята оценка на очакваните кредитни загуби за 12 месеца за правилно отразяване на настъпилите промени в кредитния риск. Тези корекции следва да бъдат направени много преди преминаването на експозициите, индивидуално или колективно, към измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента и отчитане на каквато и да е настъпила миграция на кредитния риск.

Когато се извършва *колективна оценка*, експозициите в рамките на съответната група следва да се придържат към изискванията, посочени в принципа за процеса за оценка и групиране на кредитния риск²⁶, т.е. когато за банката стане налична информация, която посочва, че е необходимо допълнително или различно сегментиране в рамките на група от кредитни експозиции, групата следва да бъде разделена на подгрупи и оценката на сумата, равна на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, следва да се актуализира поотделно за всяка подгрупа или, в случая на непостоянни условия, следва да бъде приложена временна корекция. Когато е налице информация, която показва, че дадена подгрупа е претърпяла значително увеличение на кредитния риск, тогава по отношение на тази подгрупа следва да бъдат признати очакваните кредитни загуби за целия срок. При това кредитните експозиции не следва да бъдат групирани по такъв начин, че да възпрепятстват своевременното установяване на значително увеличение на кредитния риск.

*Финансови инструменти с нисък
кредитен риск към отчетната дата*²⁷

За да сме изчерпателни, трябва да изясним и тази категория кредитен риск. Кредитният риск по даден финансов инструмент се счита за нисък, ако:

- рискът от неизпълнение по финансовия инструмент е нисък;
- способността на кредитополучателя да изпълнява задълженията си във връзка с договорните парични потоци е стабилна в краткосрочен план;

²⁶ Вж. Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, ЕВА/GL/2017/06.

²⁷ Вж. подробности в Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 *Финансови инструменти* и Базелската рамка за капиталови изисквания, Годишник на ИДЕС, 2017, София.

- евентуалните неблагоприятни промени на икономическите и стопанските условия в дългосрочен план биха могли (но не е задължително) да намалят способността на кредитополучателя да изпълнява задълженията си във връзка с договорните парични потоци.

Изключение за „нисък кредитен риск”²⁸

В МСФО 9 (пар. 5.5.10) прочитаме: „предприятието може да приеме, че кредитният риск на даден финансов инструмент не се е увеличил значително след първоначалното признаване, ако бъде установено, че финансовият инструмент е с нисък кредитен риск към отчетната дата“. Въпреки че по този начин *кредитните институции* имат възможност да не извършват оценка за значително увеличение на кредитния риск след първоначално признаване за експозиции с „нисък кредитен риск“, *използването на това изключение следва да бъде ограничено*. Тоест когато няма значително увеличение на кредитния риск, *банките следва винаги да отчитат промените в очакваните кредитни загуби за 12 месеца чрез провизиите*, а когато има значително увеличение на кредитния риск, да преместват кредитните експозиции към измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента. С цел постигане на висококачествено прилагане на МСФО 9 всяко използване на изключението за „нисък кредитен риск“ следва да бъде придружено от ясни доказателства, че кредитният риск към отчетната дата е достатъчно нисък, така че не може да е настъпило значително увеличение на кредитния риск след първоначалното признаване.

Разбира се, не се счита (особено за банките), че финансовите инструменти са с нисък кредитен риск, когато те се разглеждат като имащи нисък риск от загуба *единствено поради стойността на обезпечението* или защото рискът от неизпълнение по тях е по-нисък от риска от неизпълнение по другите финансови инструменти на банката, или по-нисък от кредитния риск на юрисдикцията, в която тя осъществява своята дейност. За да определи дали финансов инструмент е с нисък кредитен риск, банката може да използва вътрешните си рейтинги за кредитен риск или други методологии, които са съвместими с утвърдената в международен план дефиниция за нисък кредитен риск и които вземат предвид рисковете и вида на финансовите инструменти, които се оценяват. Като обобщение на характеристиките дотук предлагаме:

²⁸ Вж. Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, EBA/GL/2017/06.

Модел за измерване на очаквани кредитни загуби в Stage 1

3.2 Оценка на значителното увеличение на кредитния риск

Според МСФО 9 (пар. 5.5.4) „делта на изискванията за обезценка е да бъдат признати *очакваните кредитни загуби за целия срок* на всички финансови инструменти, чийто **кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното признаване** – независимо дали са оценени индивидуално или колективно – като се взема предвид цялата разумна и аргументирана информация, включително и за бъдещи периоди“.

По отношение на *кредитни ангажименти* (които също попадат в периметъра на обезценките) банката взема предвид промените в риска от настъпване на неизпълнение по заема, за който се отнася кредитният ангажимент. По отношение на *договори за финансова гаранция* се вземат предвид промените в риска от неизпълнение на съответния длъжник по договора.

„Значително“ не следва да се приравнява със статистическа значимост, което означава, че подходът на оценка не следва да се основава единствено на количествен анализ. За портфейли, които имат голям брой индивидуални кредити с незначителен размер и голям набор

от относими исторически данни, може да е възможно да се идентифицират „значителни“ увеличения на кредитния риск частично, като се използват статистически техники. Въпреки това за други кредитни експозиции това може да не е възможно.

„Значително“ също не следва да бъде оценявано по отношение на степента на въздействие върху основните финансови отчети на банката. *Идентифицирането и оповестяването на значително увеличение на кредитния риск* следва да се извършва дори когато увеличението на кредитния риск, определено от гледна точка на вероятност от неизпълнение, не е вероятно да се отрази на обезценките (провизиите) – тъй като експозицията е повече от изцяло обезпечена. Така се позволява на кредитните институции да идентифицират и оповестяват такива увеличения, които е вероятно да са важни за ползвателите, желаещи да са наясно с тенденциите в присъщия кредитен риск на кредитните експозиции на институцията. Такова изискване откриваме и в Насоките за извършване на проверката на качеството на активите (AQR – втора фаза): Банковите екипи класифицират експозициите с индикатори за кредитна обезценка независимо от това дали повлияните бъдещи парични потоци показват, че трябва да се отчете или не ECL (т.е. експозициите с кредитна обезценка, при които ECL се оценяват на нула поради обезпечението, все пак трябва да се класифицират като кредитно обезценени, тъй като паричните потоци ще бъдат повлияни от придобиването на обезпечението поради неизпълнение).²⁹

Комплексният подход за staging оценява увеличението на риска от три перспективи:

Количествен аспект – количественият аспект се изразява в оценка на PDs (forward-looking) за целия срок на кредита чрез сравнение на:

- PD (вероятност от неизпълнение) за останалия период на кредита към датата на анализ; с
- PD PIT за целия период на кредита към момента на първоначалното признаване на експозицията;

Качествен аспект – качественият аспект включва индикатори/набор от индикатори, които сигнализират за значително увеличение на кредитния риск. Ако има качествени индикатори, които да идентифицират увеличение на кредитния риск, но не са включени в количественото изчисление на PDs, банката следва да калибрира PD или да адаптира оценката при изчислението на очакваната кредитна загуба (ECLs);

²⁹ Вж. Asset Quality Review (AQR), Phase 2 Manual, European Central Bank (ECB), BS, June 2018, 4.5.

Backstop индикатор – за активи с повече от 30 дни просрочие или такива, които са били реструктурирани, се прилага презумпция за значително увеличение на кредитния риск.

Основанието на този подход е, че кредитоспособността на контрагента и по този начин очакваните кредитни загуби при първоначално признаване се вземат предвид при определянето на цената на кредита към този момент. От това следва, че увеличението на кредитния риск след първоначалното признаване не може да бъде изцяло компенсирано от променения лихвен процент и като последица банковите институции следва внимателно да отчетат дали е налице значително увеличение на кредитния риск. Ако това е така, кредитната експозиция следва да бъде предмет на измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента.

Комплексният *staging* подход изисква количествена оценка на значително увеличение на кредитния риск чрез сравнение на PDs за целия период на кредита:

Фиг. 3 – Промяна в PD за целия период на кредита

- основната причина МСФО 9 да взема предвид PD за целия период е, че истинският риск от неизпълнение за финансови активи със срок, по-голям от 12 месеца, не може да се обхване от 12-месечното PD, особено в ситуации на неблагоприятни макроикономически сценарии;
- за целите на правилното сравнение – сравнението на PD за целия период трябва да се извърши от момента на първоначалното признаване.
- възможно е, като опростяване, да се използват промените в 12-месечното PD, вместо PD за целия период, ако банката докаже, че използването на промените в 12-месечното PD са разумно приближение.

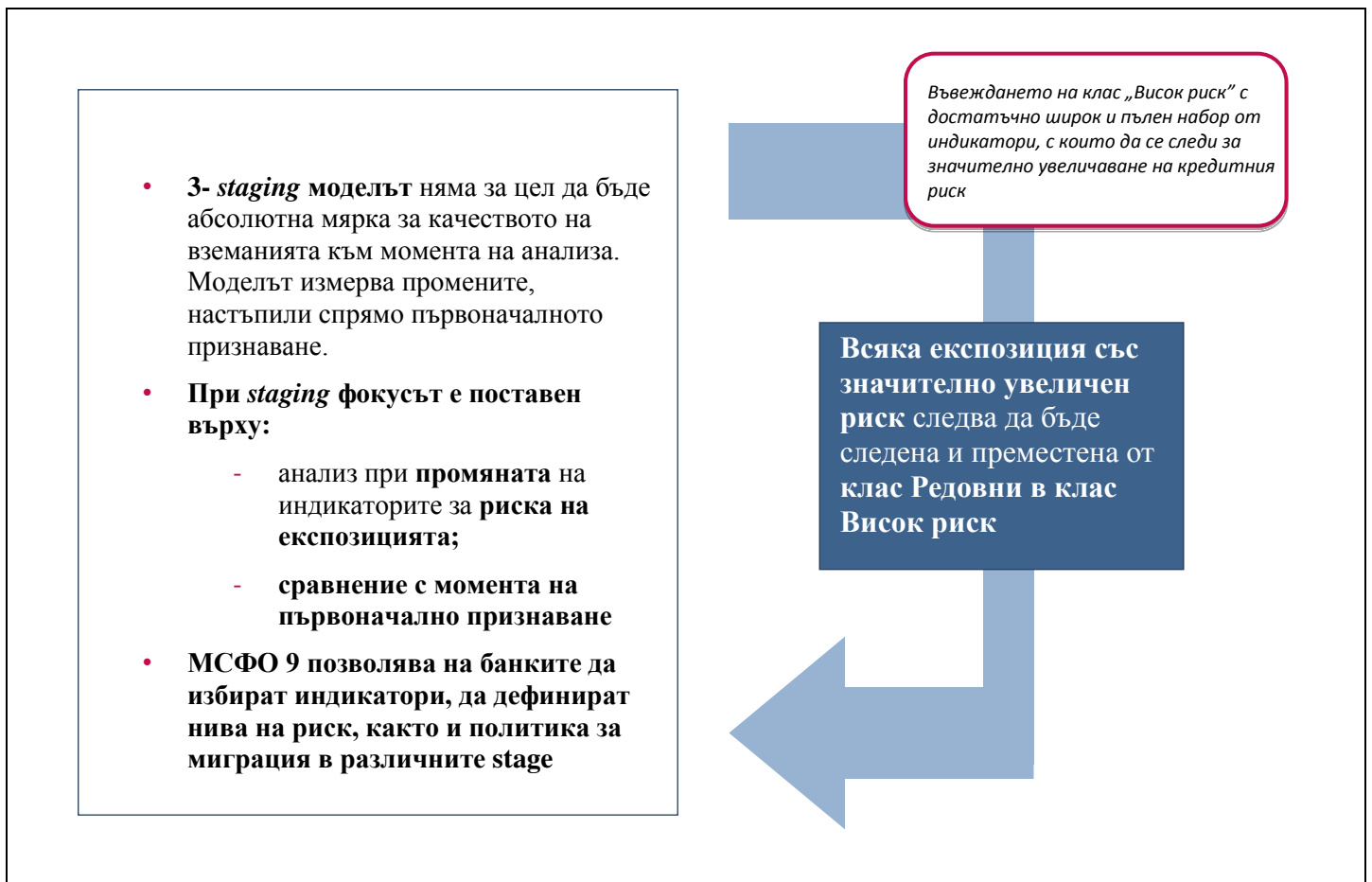
Нашият опит ни помага да формулираме т.нар. *недопустими механизми за измерване* на значително увеличение на кредитния риск за банки (Табл. 1):

Табл. 1

Вероятност от неизпълнение (PD)	- Оценка за значително увеличение на риска, основана на абсолютната стойност на PD или прага на кредитния рейтинг, която се прилага върху всички експозиции в портфейла (освен ако всички експозиции имат достатъчно подобен кредитен риск на датата на първоначално признаване) (МСФО 9, 5.5.4, GCRAECL.A31)
PD на контрагенти на оценяваното лице	- Оценяването на значителното нарастване на риска само на контрагентите, вместо на експозициите им, без да се оценява въздействието на случаите, в които има множество експозиции на един и същ контрагент, който може да е възникнал в друго време и с различни първоначални PDs. (МСФО 9, GCRAECL.A31)
Регулаторни модели и прагове	- Използването на информация, която е предназначена за регулаторни цели, освен ако банката документира своята оценка на базата на разумна и аргументирана информация, използването на която би довело до резултати, които са съвместими с МСФО 9, или я приспособява да бъде използвана за целите на МСФО 9 (МСФО 9, 5.5.17, Б5.5.49-54)
Сравнение	- Промяната в кредитния риск не може да бъде оценявана единствено чрез сравняване на промяната в <i>абсолютния риск</i> (на основание на количествени данни) от настъпване на неизпълнение с течение на времето (МСФО 9, Б5.5.11)
Обезценка	- При оценката за значително увеличаване на кредитния риск се отчита промяната на риска от настъпване на неизпълнение през очаквания срок, а не промяната в размера на очакваните кредитни загуби (МСФО 9, 5.5.9)

За да сме достатъчно изчерпателни, при характеристиката на значително увеличаване на кредитния риск трябва да въведем и дефиницията за клас висок риск – признаците на влошаване, които характеризират значителното увеличение на кредитния риск: наличие на свързаност; просрочие над 15 дни; класифициране в списъка „под наблюдение“ поради проява на признаци, считани за рискови от системата за ранно предупреждение; вътрешен рейтинг към момента на първоначално признаване или в последващ момент в категориите ССС, СС, С, D; кредитът се реструктурира (това са само примерни индикатори, които обаче могат да улеснят банките във връзка с прилагането на *staging* подхода).

Фиг. 4 – Връзка на клас Висок риск със значително увеличение на кредитния риск

За преценката дали дадена експозиция е претърпяла значително увеличение на кредитния риск и измерването на изискваните очаквани

кредитни загуби за 12 месеца и очакваните кредитни загуби за целия срок банките следва да разполагат с надеждно управление, системи и контролни механизми в съответствие с принципите, представени в т.2.4 на студията. Кредитните институции следва да въведат системи (в случай че вече не са въведени), които могат да обработват и системно да оценяват големи количества информация, която се изисква за преценка дали определени кредитни експозиции или група от кредитни експозиции показват значително увеличение на кредитния риск, и за измерване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, когато случаят е такъв. Подходът трябва да е последователен и в рамките на Групата.

Кредитните институции следва да имат ясна политика, включително добре разработени критерии за това *какво представлява „значително“ увеличение на кредитния риск* за различните видове кредитни експозиции. Подобни критерии и причините защо тези подходи и определения *се считат за уместни* следва да бъдат оповестени в съответствие с МСФО 7 *Финансови инструменти: Оповестяване*. Когато се извършва оценка на значителното увеличение на кредитен риск, „предприятието да отчита промяната в риска от настъпване на неизпълнение през очаквания срок на финансовия инструмент, а не промяната в размера на очакваните кредитни загуби“³⁰. За тази цел банките следва да направят оценка по отношение на *риска от настъпване на неизпълнение*, а не на очакваните кредитни загуби (т.е. преди отчитане на ефекта от средствата за редуциране на кредитния риск като обезпечение или гаранции).

При разработването на подходите за определяне на значително увеличение на кредитния риск кредитните институции следва да разгледат всяка една от 12-те категории показатели в МСФО 9 (доколкото те са приложими за финансовия инструмент, който се оценява)³¹, и освен това те следва да отчетат *дали съществува допълнителна информация*, която следва да бъде взета предвид. Тези показатели не следва да бъдат разглеждани като „контролен списък“. Някои от тях могат да бъдат от по-голямо значение спрямо други за преценката дали даден вид кредитна експозиция показва значително увеличение на кредитния риск. В същото време банките следва да обърнат особено внимание за *избягване на риска от несвоевременно признаване на значителното увеличение на кредитния риск*, когато всъщност то е налице. За банките е особено важно да не ограничават значителното увеличение на кредитния риск до ситуации, при които се очаква обезценка на финансов инструмент (т.е. фаза 3 (*stage 3*) на

³⁰ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323, пар. 5.5.9.

³¹ Вж. Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 *Финансови инструменти* и Базелската рамка за капиталови изисквания, Годишник на ИДЕС, София, 2016.

категоризиране съгласно изискванията за обезценка по МСФО 9). Напротив, за длъжниците може да се прояви значително увеличение на кредитния риск без доказателство, че е вероятно свързаните кредитни експозиции да станат обезценени. Фактът, че кредитният риск се е увеличил значително, не означава непременно, че неизпълнението е вероятно – а просто, че е *по-вероятно, отколкото при първоначалното признаване*. Този аргумент е подчертан от симетрията на модела в МСФО 9: възможно е дадени кредитни експозиции да преминат към оценка на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, но в последствие да бъдат върнати обратно в очаквани кредитни загуби за 12 месеца, когато прагът за значително увеличение на кредитния риск вече не е надвишен.

Следният неизчерпателен списък с показатели при оценката на *значително увеличение на кредитния риск* трябва да вземат предвид банките:

- решение на висшето ръководство, че ако съществуваща кредитна експозиция би била призната първоначално към отчетната дата, елементът на цената, който отразява кредитния риск на експозицията, би бил значително по-висок, отколкото при първоначалното признаване на кредита, поради увеличение на кредитния риск на конкретния кредитополучател или група от кредитополучатели след първоначалното признаване;
- решение на висшето ръководство да повиши изискванията за обезпечение и/или ограничителни клаузи за нови кредитни експозиции, които са подобни на кредитните експозиции, които вече са създадени, поради промени в кредитния риск по тези експозиции след първоначално признаване;
- понижаването на рейтинга на кредитополучателя от призната агенция за кредитен рейтинг или в рамките на вътрешната система за кредитен рейтинг на банката;
- за редовни кредитни експозиции, подлежащи на индивидуално наблюдение и преглед, резултат от вътрешна кредитна оценка/показател за кредитно качество, който е по-нисък, отколкото при първоначалното признаване;
- влошаване на съответните показатели за кредитния риск (напр. бъдещите парични потоци) за индивидуален длъжник (или група длъжници);
- очакване на модификация поради финансови затруднения, включително такава, отговаряща на условията за реструктуриране в съответствие с Регламент за изпълнение 680/2014 и Регламент за изпълнение 1443/2017.

Прибавяме и индикаторите от Насоките за извършване на проверката на качеството на активите (AQR – втора фаза)³²:

Индикатори (задействащи събития) за значително увеличение на кредитния риск (SICR) след първоначалното признаване (Табл. 2):

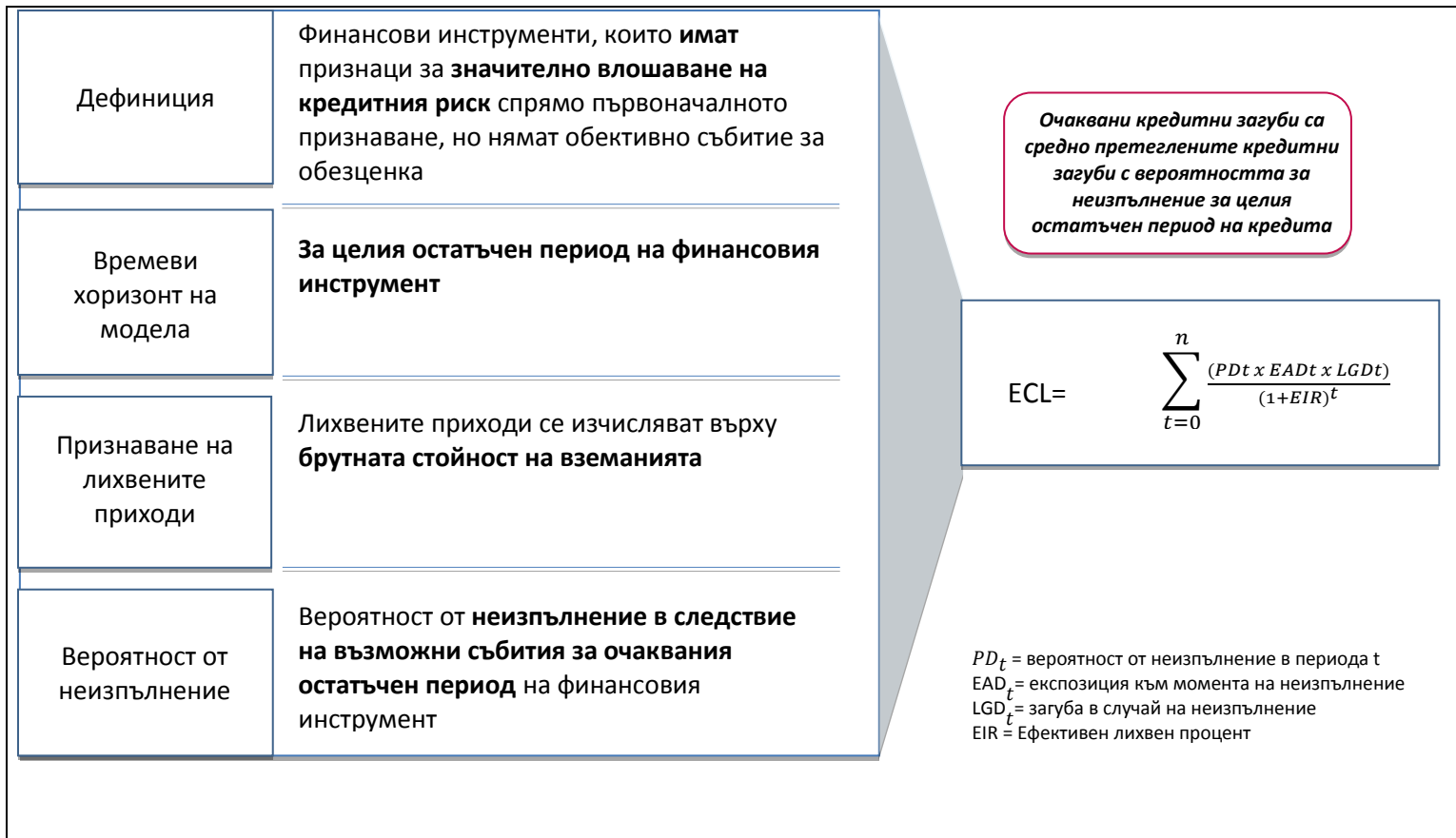
Индикативни събития за кредитна обезценка	Минимални тригери (задействащи събития)
Промяна във вероятността от неизпълнение (неплащане) (PD) ³³	PD за целия период на експозицията към отчетната дата надвишава PD към датата на първоначалното признаване с повече от 200%
Абсолютно ниво на PD	12-месечната PD на експозицията към отчетната дата надхвърля 20%
Неизпълнение (дни просрочие)	Плащанията по експозицията са просрочени с повече от 30 дни
Списък за наблюдение (Watch list), статут с мерки за реструктуриране	Експозицията е включена в списъка за наблюдение на банката, обозначена е като „с мерки по въздържане“ (съгласно дефиницията на ЕБО) или е била обект на реструктуриране поради финансови затруднения на длъжника

Така естествено достигаме до Модела за измерване на очаквани кредитни загуби в Stage 2.

³² Вж. Asset Quality Review (AQR), Phase 2 Manual, European Central Bank (ECB), BS, June 2018, 4.5.

³³ Може да е приемливо да се направи оценка на това задействащо събитие, като се вземат предвид промените в 12-месечната PD, а не в PD за целия период на актива в случаите, когато банката използва тази практическа целесъобразност за счетоводни цели. В такива случаи от банката се изисква да представи доказателства, които да покажат, че промените в 12-месечната PD на съответния портфейл представляват разумно представяне на промените в PD за целия му период (т.е. показват, че моделите на неизпълнение на финансовите инструменти в портфейла не са концентрирани в определена точка през очаквания им период).

Фиг.5 Модел за измерване на очаквани кредитни загуби в Stage 2

В съответствие с МСФО 9 банката трябва ясно да идентифицира всички експозиции, класифицирани като фаза 3 (stage 3 – кредитна обезценка) или фаза 2 (stage 2 – значително нарастване на кредитния риск – SICR), така че да могат да бъдат определени подходящи подходи за провизиране.

Ето каква е нашата концепция:

Оценката за качеството на всяка една експозиция се базира върху кредитоспособността на длъжника и кредитоспособността на бизнесгрупата, към която принадлежи той. Оценката се фокусира върху възможността на длъжника да заплаща всички дължими суми съгласно договорните условия. Тя отразява всички релевантни факти, налични към датата на отчета, които влияят на събираемостта на лихвите и главницата. Оценката на финансовото състояние на длъжника включва и качествен, и количествен анализ, за да се вземат предвид всички обстоятелства, които могат да доведат до риск от загуби.

Финансов актив се счита за актив с кредитна обезценка, когато са настъпили едно или повече събития, които оказват неблагоприятно въздействие върху *очакваните бъдещи парични потоци* от този финансов актив. При анализа на финансовото състояние се цели постигането на обща оценка на необходимостта от обезценка и категоризация на кредитополучателите от гледна точка на индикации **за настъпване на събитие на загуба** и признаци за **настъпване на неизпълнение** (по смисъла на Регламент (ЕС) 575/2013 или Регламент за изпълнение 680/2014 и Регламент за изпълнение 1443/2017), например:

1.1. Съществени финансови затруднения на емитента или кредитополучателя, при които:

- банката е спряла текущото начисляване на лихви;
- банката извършва специфична кредитна корекция вследствие на констатирано съществено влошаване на кредитното качество, настъпило след като е поела експозицията;
- банката продава кредитното задължение със съществена икономическа загуба във връзка с кредита;
- банката е съгласна да приеме принудително реструктуриране на кредитното задължение, което е вероятно да доведе до намаление на размера на финансовото задължение чрез съществено опрощаване или отлагане на плащането на главница, лихви или, където е приложимо, на такси;
- капиталът е намалял с 50% през отчетния период;
- значително намаление на стойността на обезпечението, когато продажбата на финансирания актив е необходима за погасяване на кредита (например търговски недвижими имоти – CRE);
- значително увеличение на съотношението LTV (кредит/стойност);
- *значително намаление на очакваните бъдещи парични потоци;*
- текущият коефициент на покритието на обслужването на дълга (debt service coverage ratio) е под 1,1;
- липса на действащ пазар за този финансов актив вследствие на финансови трудности – облигационната търговия е (временно) спряна за основния обмен поради слухове или факти за финансови затруднения; доказателство за липсата на действащ пазар за този финансов актив; липса на пазар на опции за рефинансиране на длъжника;
- закупуване или създаване на финансов актив с висока отстъпка, който отразява претърпените кредитни загуби – отрицателни

отстъпки, наблюдавани при създаването/покупката на финансовия инструмент;

- банката е поискала откриване на процедура за обявяване на длъжника в несъстоятелност или на подобна процедура във връзка с кредитно задължение на длъжника към нея;
- длъжникът е поискал или е обявен в несъстоятелност, или е потърсил друга подобна защита и това би довело до забавяне на погасяването или до неизпълнение на кредитното задължение към Банката.

1.2. Нарушаване на договорни условия, като:

- просрочване на плащания по главница и/или лихва;
- невъзможност от страна на длъжника да обслужи договорените плащания по главницата или лихвите на заема поради недостатъчни парични потоци и/или липса на опции за рефинансиране.

1.3. Вероятност длъжникът да изпадне в несъстоятелност или друга форма на финансова реорганизация.

Всички тези индикатори могат да се разглеждат като „минимални задействащи събития“ за класифициране на експозициите във фаза 3 по МСФО 9.

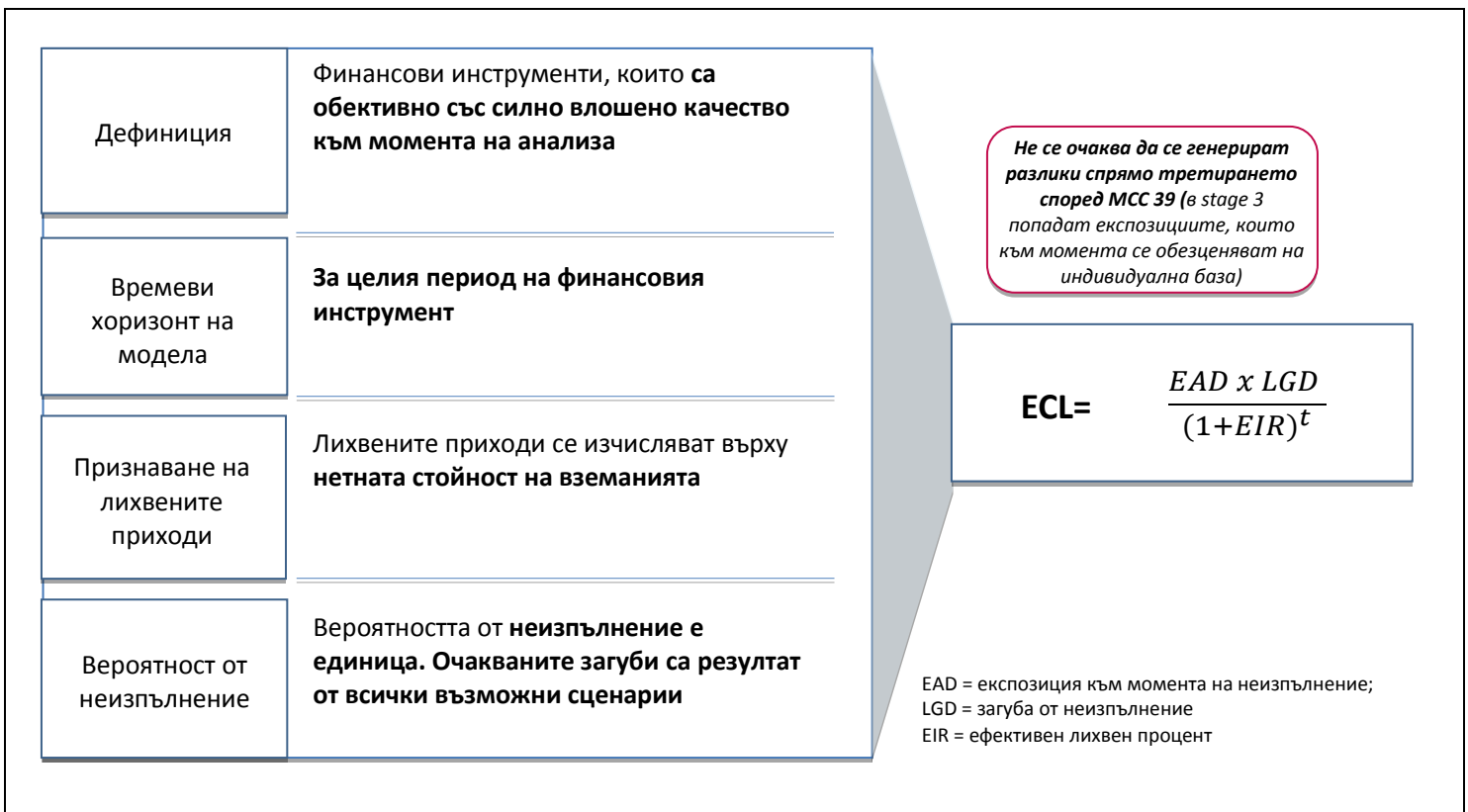
Ще улесним банките, като представим допълнителни характеристики на **Значително намаление на очакваните бъдещи парични потоци**, които не са включени като индикатори за настъпване на събитие за кредитна обезценка или неизпълнение (неплащане)³⁴:

- отлагане или (временно) преустановяване на паричните потоци;
- промяна на сроковете за погасяване при мерки за реструктуриране;
- инициране на съдебно производство срещу длъжника от банката или от друг кредитор;
- отклоняване на парични потоци;
- очаква се просрочие на значителна сума (към банката или към който и да е кредитор);

³⁴ Вж. Asset Quality Review (AQR), Phase 2 Manual, European Central Bank (ECB), BS, June 2018.

- големите (основните) доставчици, които преди това са имали предоставен кредит за доставчика, се нуждаят от доставка срещу заплащане;
- отклоняване на парични потоци от доходоносни активи в подкрепа на недоходоносни активи;
- използване на заемни средства за цел, различна от предвидената в договора за заем;
- съществено намаляване на оборота или загуба на голям клиент;
- съществено намаление на приходите от наеми, получени от закупения за отдаване под наем имот;
- блокиране на значителни активи и оборудване, използвани от длъжника в производствения му процес от друг кредитор;
- невъзможност за изплащане на главница поради недостатъчен паричен поток или липса на рефинансиране;
- невъзможност за посрещане на бъдещи лихвени плащания.

Фиг. 6 Модел за измерване на очаквани кредитни загуби в Stage 3

Както е отбелязано в параграф Б5.5.17 от МСФО 9 относно оценката на значително увеличение на кредитния риск след първоначалното признаване, наборът от информация, която ще трябва да бъде отчетена при тази оценка, е голям. В широк смисъл той включва информация относно макроикономическите условия, икономическия сектор и географския регион, от значение за конкретен кредитополучател или група от кредитополучатели с общи характеристики по отношение на кредитния риск, в допълнение към специфични за кредитополучателя стратегически, оперативни и други характеристики. Основна характеристика е отчитане на цялата разумна и аргументирана информация за *бъдещи периоди*, която е достъпна без излишни разходи и усилия, в допълнение към информацията за текущите условия и данните за минали периоди.

Следователно, за изпълнение на целите на МСФО 9 по надежден начин кредитните институции следва също да отчитат *връзките между макроикономическите фактори и характеристиките на кредитополучателя спрямо нивото на кредитен риск в даден портфейл въз основа на разумна и аргументирана информация*. За тази цел кредитните институции следва да започнат с подробен анализ на *историческите модели и текущите тенденции*, които биха позволили идентифициране на най-значимите източници на кредитен риск. Експертната кредитна преценка следва да улеснява включването на текущи и прогнозни условия, които е вероятно да засегнат тези рискови фактори, очаквания паричен недостиг и следователно очакванията за загуба³⁵.

*И така, достигнахме до вероятност от неизпълнение **Point-in-Time**.*

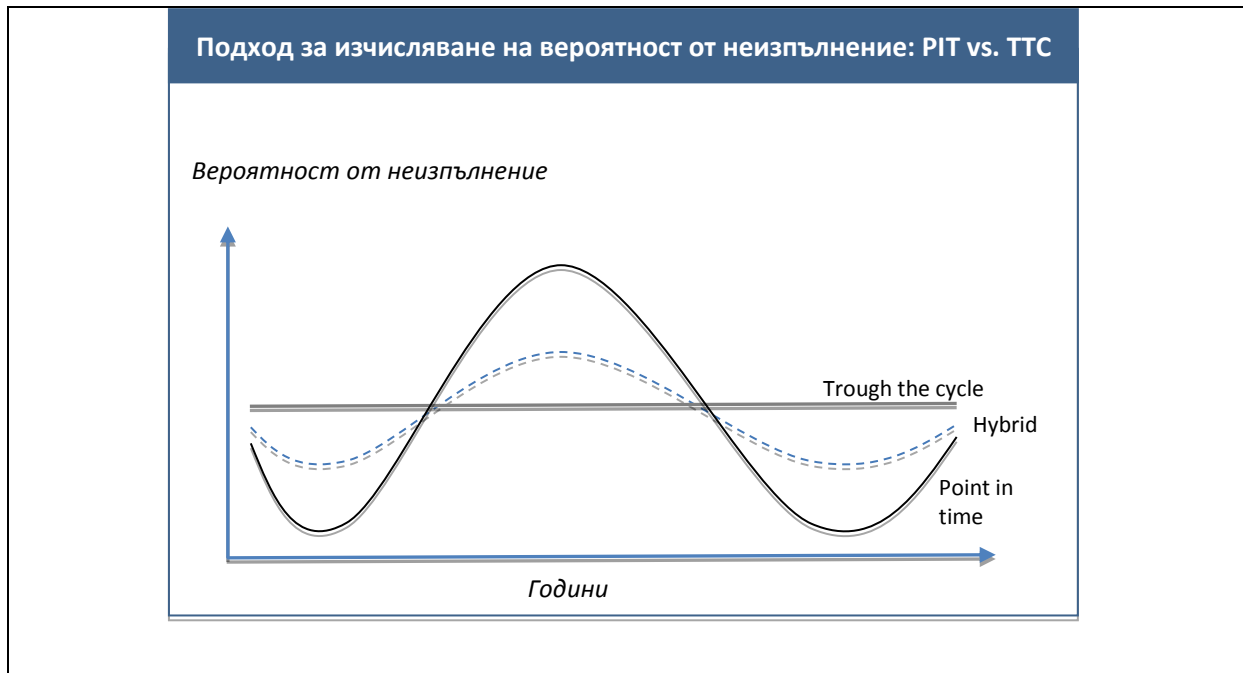
Вероятността от неизпълнение, която се използва в МСФО 9, следва да отразява преценката на мениджмънта за бъдещето и да бъде обективна (т.е. не следва да включва консервативни или оптимистични хипотези). *Кои са недопустимите действия/хипотези за МСФО 9:*

- използването на информация, която е предназначена за регулаторни цели, освен ако банката документира своята оценка, на базата на *разумна и аргументирана информация*, използването на която би довело до резултати, които са съвместими с МСФО 9, или я приспособява да бъде използвана за целите на МСФО 9 (МСФО 9 5.5.17(с), Б5.5.49-54);

³⁵ Например за голям кредит за търговски имот банките следва да вземат предвид значителната чувствителност на пазара на търговски имоти в много юрисдикции към общата макроикономическа среда и да обмислят използването на информация, например нива на лихвените проценти или нивото на незаеетост за определяне дали е налице значително увеличение на кредитния риск.

- да се възприема константно ниво на вероятност от неизпълнение за целия период на кредита, без то да е подкрепено от съответните анализи (МСФО 9 5.5.17(c), Б5.5.49-54; GPPC 2.3.4.2);
- да се групират експозиции с различни рискови характеристики (МСФО 9, Б5.5.5, GPPC 2.3.4.3).

Фиг. 7 Вероятност *Point-in-Time*

- вероятността *Point in time* измерва PD в даден момент, докато *Through the cycle* PD измерва средното PD за целия срок на кредитния портфейл;
- *Point in time* техниката има прогнозен характер и оценява текущото ниво на риск. Независимо дали рейтинът на даден клиент остава непроменен, неговото PD ще е различно през макроикономическия цикъл;
- вероятността от неизпълнение се изчислява, като се вземат предвид множество среднопретеглени прогнозни сценарии;
- банката задава тежестите на отделните сценарии според преценката си;
- за да се изработят PIT прогнозни параметри, макроикономическите сценарии се превръщат във важна входяща информация както за трансформиране на историческите променливи в PIT, така и за определянето на

възможни сценарии, които ще бъдат използвани чрез претегляне за изчисляване на очакваните кредитни загуби (ECL).

Макроикономическият сценарий покрива минимум 7-годишен период: 4 минали години, текуща година и прогноза за 2 години напред (вж. табл. 3).

Табл. 3 Минимален и разширен набор от индикатори

Минимален набор от макро-индикатори	<p>Номинален БВП, млн. лева</p> <p>Номинален БВП, на годишна база, %</p> <p>6M Sofibor, %</p> <p>Индекс на пазарните цени средно, на годишна база</p> <p>Индекс на пазарните цени, за край на периода, на годишна база</p> <p>Безработица, %</p> <p>Индекс RRE (цени на жилищни сгради), на годишна база, %</p>	<p>силна корелация с корпоративни експозиции</p> <p>KPI за динамика на лихвения процент</p> <p>силна корелация с retail потребители</p> <p>силна корелация с retail ипотечи</p>
Разширен набор от индикатори	<p>Текуща сметка/БВП, %</p> <p>ПЧИ/БВП, %</p> <p>Общ Публичен Дъг/БВП, %</p> <p>Бюджетно салдо, %</p> <p>.....</p> <p>Вземания от корпоративни клиенти, на годишна база, %</p> <p>Вземания от retail клиенти на годишна база, %</p> <p>Валутен курс USD/Euro</p> <p>Цена Брент, USD за барел</p>	

*Маркираните индикатори са абсолютен минимум

Макроикономическият сценарий може да бъде разработен изцяло или съставен като консенсус на няколко степени на комплексност: базов консенсус, вероятно претеглен консенсус и сценарий, основан на консенсус, които имат различни възможности и съответно – заплахи.

Ето какви биха били схемата и процесът на работа на модел за определяне на ОКЗ:

- (1) сегментация на портфейла в хомогенни стратуси;
- (2) изчисление на ефективния лихвен процент (EIR) за сегментите;
- (3) изчисление на историческата PD по сегменти;
- (4) PD трансформация в прогнозна PIT;
- (5) изчисление на историческия sure rate, наблюдаван по сегменти;
- (6) индивидуално изчисление на експозиция в неизпълнение (EAD) с прогнозен подход;
- (7) индивидуално изчисление на Loss rate.

За всеки от етапите на процеса могат да се разработят отделни модели, които тук няма да представяме. Ще поясним само *Методологията за изчисление на sure rate*:

- показателят Sure rate измерва способността на експозициите в неизпълнение да оздравяват трайно, като си възстановяват статуса на Редовни;
- може да се предложи методология, която адаптира подхода на ЕЦБ от AQR ECB, за да създаде възможност да се изчислява на месечна база, с полуавтоматизиран подход, като се следи динамиката на плащанията по експозициите за изминалите 12 М;
- моделът може да следи миграцията на 9 релевантни статуса, първият е Редовна, никога реструктурирана и никога с просрочие над 30 дни (абсорбираща функция); а последният статус е Загуба. Между тях се разпределят статуси с различни интервали на дни забава;
- на база на движението на експозициите през така определените класове за период от 12 месеца, предхождащи отчетната дата, се формира миграционна матрица. 12М миграционна матрица следва да бъде трансформирана в дългосрочна миграционна матрица, като се повдигне на 4-та степен³⁶;
- резултатът се калибрира, като се прилагат различни подходи.

Представяме и *Модел за експозиция към момента на неизпълнение (EAD)*:

³⁶ По методиката на ЕЦБ повдигането на 4-та степен позволява да се изведе качеството на портфейла на дълъг период.

Табл. 4

Фази по МСФО 9	Хипотези	Изчисление
STAGE 1	За 12М хоризонт експозицията към момента на неизпълнение (EAD) ще се изчислява, като към балансовата стойност на експозицията ще се добавя и задбалансовият ангажимент, умножен по конверсионния фактор (CCF)	EAD= балансова стойност на експозицията + CCF*задбалансов ангажимент
STAGE 2	За да удовлетвори хипотезата за изплащане/предсрочно погасяване, се приема, че за остатъчния период на кредита процент от него ще се изплаща според погасителния план <i>За револвиращите кредити (кредитни карти и овърдрафт) се приема, че EAD не се променя за остатъчния период и не се допуска хипотеза за предсрочно погасяване</i>	$EAD_t = EAD_{BOP} * (1 - t/R)$ $R = \frac{1}{\text{maturity in years}}$ % на кредита, който се погасява годишно
STAGE 3	Балансовата стойност на кредита към момента на неизпълнение, вкл. неизплатения лихвен доход	Балансова стойност

Дефиниция за *Loss given Loss*:

- предложеният подход стъпва на хипотезата за „недействащо предприятие“, която се прилага при изчислението на обезценките на индивидуална база в stage 3.
- пазарната стойност на обезпеченията се дисконтира с дисконтовия фактор, предвиден за съответния клас. Този дисконтов фактор отразява регулаторните изисквания, както и преценката на банката на база историческия ѝ опит;
- за необезпечените продукти се прилага 90% loss rate, което е в съответствие и с практиката на банките, и с подхода на ЕЦБ, приложен при AQR;
- за експозициите, при които дисконтираната стойност на обезпечението надвишава балансовата стойност на експозицията, се прилага 0% loss (не се допускат негативни стойности на loss rate).

Заклучение

МСФО 9 не е само счетоводна програма. Въвеждането на МСФО 9 изисква от банковия сектор комплексни промени, които касаят не само класификацията и оценките на някои активи и пасиви, но и промяна на философията на инструментариума, използван за оценка на кредитоспособността на клиентите. Именно промените, които стандартът въвежда в областта на оценката на кредитния риск и метода за изчисление на обезценки за очаквани кредитни загуби, произвеждат основната част от финансовия ефект върху показателите на банките.

Стратегическите предизвикателства пред банките, вследствие въвеждането на МСФО 9, поставят поне три групи въпроси, които могат да се съчетаят с обсъжданата стратегия за управление на кредитния риск и за управление на капитала на банките³⁷:

Как ще се отрази?

Преминаването към МСФО 9 може да се отрази в спад на капитала. Такъв сценарий изисква или увеличение на капитала, или намаляване на рисково-претеглените активи на Банката и е свързан с:

Дизайн на продукти и цени – продуктите следва да се разработват или преработят в съответствие с изискванията на МСФО 9;

Treasury – евентуалното нарастване на нестабилността на ОПР изисква динамично управление на капитал и ликвидност;

Управление и оповестяване – двигателят на програмата (най-често CFO) мотивира пред УС и НС стратегическия ефект на МСФО 9 и нестабилността на отчета за доходите.

Как ще се реализира?

Сигурен подход, специфични умения за моделиране, подходящи данни и senior sponsorship са от ключово значение за успеха и предвидимостта на резултатите.

Как ще се обясни?

МСФО 9 ще доведе до растяща нестабилност на доходите – следователно е необходима ясна и точна комуникация към всички заинтересувани страни:

Технологии и операции – използване на един и общ за всички департаменти източник на данни; интеграция на процесите;

Финанси – достоверни прогнози с обратно тестване за намаляване на грешката; хармонизиране със Стълб 3 на Базел и оповестяване;

³⁷ Миланова, Е. Време ли е за Базел IV и какви са ефектите върху банките в България, сп. „Икономически и социални алтернативи“, под печат, бр. 1/2019.

Управление на риска – интеграция между функциите риск и счетоводство; моделът за очакваните загуби е ключов унифициращ фактор.

Промените, провокирани от МСФО 9, могат да поставят под стрес конкурентоспособността на Банката и способността ѝ да генерира добавена стойност. За тази цел е необходимо да се анализират характеристиките на продукта:

- *матуритет* – матуритетът на продукта е *правопропорционално* свързан с *вероятността от неизпълнение за целия период* на кредита;
- *икономически сектор* – секторите с висока *чувствителност* към *макроикономическия контекст* задълбочават цикличността си при прилагане на „*point in time*”;
- *V@R* – *обезпечението на продукти е пропорционално на загубите от неизпълнение* с директно въздействие върху очакваните кредитни загуби;
- *риск за целия живот на продукта* – *вероятността от неизпълнение за целия период* *рефлектира по-силно* върху *високорисковите клиенти*, като генерира по-висока очаквана кредитна загуба.

И отражението на характеристиките на продукта върху:

- *стратегия по портфейл/и* – *промяна на стратегията по портфейли* с цел привличане/поддържане на *нискорискови клиенти* и/или по-малко чувствителни към макроикономическия цикъл;
- *стратегия за продуктите* – *преосмисляне на характеристиките на продукта* (погасителен план, матуритет, loan to value и клаузи за прекратяване на договора) с цел съответствие с новите изисквания на МСФО 9;
- *ценообразуване и covenants* (условия в договорите) за обезпечения – *преразглеждане на методите за ценообразуване на продуктите, размера на обезпеченост и covenants* за защита на рентабилността, без да се намалява конкурентоспособността;
- *мониторинг* – *подобряване на мониторинга и системата за ранно предупреждение* с цел улавяне на първите сигнали от влошаване към Stage 2 (on top of stage 3);
- *фокус върху клоновата мрежа* – *увеличаване на отговорностите на клонова мрежа, свързани както с продажби, така и с наблюдението на инвестираните средства.*

Библиографска справка:

1. *Банките в България, тримесечен бюлетин, юли-септември 2018, БНБ.*
1. *Миланова, Е. (2015). Подходи за изследване на качеството на банковите активи в България, Колективна монография, Луцкият национален технически университет, Украйна и УНСС, България.*
2. *Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 Финансови инструменти и Базелската рамка за капиталови изисквания, Годишник на ИДЕС, 2016, София.*
3. *Миланова, Е. Време ли е за Базел IV и какви са ефектите върху банките в България, сп. „Икономически и социални алтернативи“, под печат, бр. 1/2019.*
2. *МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.*
3. *Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции, ЕВА/GL/2017/06.*
4. *Начкова, М., Е. Миланова, Хр. Маврудиев. Счетоводство на застрахователите и осигурителите, ИК на УНСС, София, 2018.*
5. *Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници и за изменение на Регламент (ЕС) № 648/2012.*
6. *Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията от 16 април 2014 г. за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институциите на надзорните органи.*
7. *Регламент за изпълнение (ЕС) 2017/1443/06.2017 на Комисията за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институциите на надзорните органи.*
8. *Резолюция на Европейския парламент от 6 октомври 2016 г. относно Международните стандарти за финансово отчитане: МСФО 9 (2016/2898(RSP), (2018/C 215/08).*
9. *Asset Quality Review (AQR), Phase 2 Manual, European Central Bank (ECB), BS, June 2018.*

10. *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*, BCBS, December 2010.
11. *EBA, Draft Guidelines on credit institutions' credit risk management practices and accounting for expected credit losses*, Consultation Paper, 26 July 2016.
12. *Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses*, Basel Committee on Banking Supervision, December 2015.
13. *IFRS, "IASB completes reform of financial instruments accounting"* (July 2014), accessed March 10. (2015).
<http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Pages/IASBcompletes-reform-of-financial-instruments-accounting-July-2014.aspx>.
14. *The implementation of IFRS 9 impairment requirements by banks, Considerations for those charged with governance of systemically important banks*, Global Public Policy Committee (GPPC) of representatives of the six largest accounting networks, 17 June 2016.